

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD

Institut komunikačních studií a žurnalistiky

Katedra žurnalistiky

Jan Sedláček

**Reakce Severočeského deníku a Reichenberger
Zeitung na založení Sudetendeutsche Heimatfront
(Sudetoněmecká vlastenecká fronta) v roce 1933**

Bakalářská práce

Praha, 2008

Autor práce: **Jan Sedláček**

Vedoucí práce: **Doc. PhDr. Barbara Köpplová, CSc.**

Oponent práce:

Datum obhajoby: **2008**

Hodnocení:

Anotace

Diplomová práce „Reakce Severočeského deníku a Reichenberger Zeitung na založení Sudetendeutsche Heimatfront (Sudetoněmecká vlastenecká fronta) v roce 1933“ v úvodní části představuje Sudetendeutsche Heimatfront, jsou přiblíženy okolnosti, které se týkaly jejího založení, a popsány události, které měly k jejímu založení úzký vztah. V další části popisuje práce společenskou situaci v Liberci v roce 1933. Ústřední, komparačně-analytická část práce porovnává podle předem stanovené metody články, které otiskly deníky Severočeský deník a Reichenberger Zeitung v období od 1. do 15. října 1933 v reakci na založení Sudetendeutsche Heimatfront Konradem Henleinem 1. října 1933.

Annotation

Die Diplomarbeit mit dem Thema „Die Reaktion der Zeitungen Severočeský deník und Reichenberger Zeitung auf die Gründung der Sudetendeutschen Heimatfront im Jahre 1933“ stellt in der Einleitung die Sudetendeutsche Heimatfront vor, die Umstände, die ihre Gründung betreffen, werden erläutert, und es werden Ereignisse beschrieben, die einen Bezug zu ihrer Gründung hatten. Des Weiteren beschreibt diese Arbeit die gesellschaftliche Situation in Liberec im Jahre 1933. Der zentrale komparatistisch-analytische Teil dieser Arbeit vergleicht, nach vorher bestimmten Methoden, Artikel, die in den Tageszeitungen Severočeský deník und Reichenberger Zeitung in der Zeit vom 1. bis 15. Oktober 1933 erschienen sind, und auf die Gründung der Sudetendeutschen Heimatfront durch Konrad Heinlein am 1. Oktober 1933 reagieren.

Klíčová slova

Sudetendeutsche Heimatfront, Konrad Henlein, Volksfront, Volksrat, DNSAP, DNP, Reichenberg, Liberec, Reichenberger Zeitung, Severočeský deník, Kameradschaftsbund, Deutsche Volks-Wacht

Schlüsselwörter

Sudetendeutsche Heimatfront, Konrad Henlein, Volksrat, Volksfront, DNSAP, DNP, Reichenberg, Liberec, Reichenberger Zeitung, Severočeský deník, Kameradschaftsbund, Deutsche Volks-Wacht

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem předkládanou práci zpracoval samostatně a použil jen uvedené prameny a literaturu.

Vlastní text práce bez anotací a příloh má celkem 111 073 znaků s mezerami, tj. 61 normostran.

Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 21. 5. 2008

Jan Sedláček

Motto:

„Sudetendeutsche Heimatfront“
die Lösung ist's der Stunde;
sie schafft für unseres Volkes Glück
mit ihr ist Gott im Bunde.

(Aufruf der Sudetendeutschen Heimatfront, die letzte Stropfe, verfasst von Ernst Adolf
Baier¹)

¹ (PZÚ-AMV-207, Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, fond 207, karton 579, sign.:
207-579-17)

Obsah

1. ÚVOD.....	9
2. ZALOŽENÍ SUDETENDEUTSCHE HEIMATFRONT.....	11
2.1 Jednání DNSAP a DNP s Henleinem.....	11
2.2 Volksrat a Volksfront.....	17
2.2.1 DNSAP a „proces s Volkssportem“.....	18
2.2.2 Volksrat.....	19
2.2.3 Volksfront.....	20
2.3 Tisková konference, Praha, 8. 10. 1933.....	24
2.4 První veřejný projev Henleina v Liberci 12. 11. 1933.....	28
3. SPOLEČENSKÁ SITUACE V LIBERCÍ V ROCE 1933.....	31
4. METODIKA A STRUKTURA ANALÝZY.....	35
4. REAKCE SEVEROČESKÉHO DENÍKU.....	37
4.1 Severočeský deník – charakteristika periodika.....	37
4.2 Analýza článků.....	37
4.2.1 Doplnková úvodní analýza.....	37
4.2.2 Podrobná analýza.....	39
4.2.3 Kvantitativní analýza.....	47
5. REAKCE REICHENBERGER ZEITUNG.....	48
5.1 Reichenberger Zeitung – charakteristika periodika.....	48
5.2 Analýza článků.....	48
5.2.1 Doplnková analýza.....	48
5.2.2 Podrobná analýza.....	50
5.2.3 Kvantitativní analýza.....	61
6. KOMPARACE.....	62
7. ZÁVĚR.....	64
8. RESUMÉ.....	66
9. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY.....	67
10. SEZNAM ZKRATEK.....	71
11. SEZNAM PŘÍLOH.....	72
12. PŘÍLOHY.....	73

Poděkování

Na tomto místě bych rád poděkoval Doc. PhDr. Barbaře Köpplové Csc. za to, že se ujala vedení mé práce a ochotně mi odpovídala na mé dotazy.

1. ÚVOD

Při zvolení tématu své bakalářské práce jsem vycházel z několika skutečností. Na jedné straně jsem chtěl do tématu promítnout svůj zájem o historii a liberecký region, na druhé straně jsem chtěl využít svých znalostí němčiny a vyzkoušet si práci nejen s českými, ale i německými prameny a literaturou. Jelikož jsem se rozhodl zkoumat reakci českých i německých deníků na historickou událost spojenou s Libercem, musel jsem se všimnout období po roce 1932, kdy začal vycházet v Liberci první český deník (Severočeský deník). Při výběru historické události jsem zohlednil fakt, že necelých pět kilometrů od mého bydliště se narodil kontroverzní sudetoněmecký politik Konrad Henlein. Jelikož se k tomuto muži pevně váže SHF a později SdP, rozhodl jsem se zvolit za klíčovou událost pro analýzu a komparaci založení SHF.

Při promyšlení metody práce hrálo roli rozhodnutí zaměřit se na dvě jazykově odlišná periodika, která reprezentovala dva rozličné národy žijící v jednom městě. Toto rozhodnutí vybízelo k práci komparační. Za metodu své práce jsem proto zvolil historickou komparační analýzu.

Práce nejprve seznámí čtenáře s SHF a osobou Konrada Henleina a poté podrobně popíše okolnosti založení SHF 1. října 1933 a události úzce se k založení vážící. Pro přiblížení je nastíněna také společenská situace v Liberci v roce 1933.

Samotná praktická část si stanovuje období, ve kterém bude reakci dvou vybraných deníků probíhat a následně přistupuje k analýze jednotlivých deníků. Oproti tezí, které počítaly s analýzou v období od 15. září do 15. října roku 1933, zúžila práce toto období na 1. až 15. října, a to z důvodu, že po prozkoumání jednotlivých deníků nevykazovaly žádné (až na výjimku u Reichenberger Zeitung) před 1. říjnem zmínku o Konradu Henleinovi a jeho úmyslech založit SHF. Stejně tak došlo k redukci periodik oproti plánovaným šesti na dvě, a to z ohledu na rozsah práce, a také s ohledem na povahu jednotlivých periodik. Zatímco na německé straně by byly analyzovány tři deníky, na české by to byl pouze jeden deník a dva týdeníky. Při redukci ovšem zůstala zachována původní myšlenka, a sice porovnávat na jedné straně periodikum české

a na druhé straně periodikum německé.

V první řadě je proveden tzv. doplňková analýza, tedy analýza reakcí deníků na události úzce spojené se založením SHF, na události, které mu předcházely a následovaly krátce po něm. Dále přichází na řadu hlavní analýza, která si všímá článků týkajících se založení SHF. U jednotlivých článků je vždy zaznamenán jejich rozsah, umístění v rámci výtisku a v rámci strany, dále si analýza všímá jazyku, který autor článku používal, a především jeho stanoviska ke sledované události. Za hlavní analýzou následuje krátká kvantitativní analýza, která shrnuje počet článků za sledované období a přináší v grafu vývoj počtu výstupů v jednotlivých dnech sledovaného období.

Po analýze přichází komparační část, která poznatky získané analýzou obou periodik ve výše zmíněných kategoriích porovnává a shrnuje postoj jednotlivých deníků k založení SHF.

V závěru je uvedeno, jak se podařilo splnit úkoly stanovené pro práci, a výsledky celé práce jsou stručně zrekapitulovány.

Při výběru periodik ke komparaci bylo vzato v potaz, že Severočeský deník byl jediným deníkem vycházejícím ve sledovaném období v Liberci, Reichenberger Zeitung pak byly vybrány jako tradiční a nejstarší německý deník v Liberci.

Literatura k tématu je obsáhlá a dobře dostupná, klíčové pro práci byly knihy J. W. Brügela, V. Kurala a V. Zimmermanna. Důležité byly také dobové knihy a dokumenty vážící se k SHF (stanovy SHF, sebrané Henleinovy projevy nebo zápisky blízkého Henleinova spolupracovníka Waltera Branda). Zcela zásadní význam pro práci měly archivní materiály Prezidia Zemského úřadu v Praze a výstřižkový archiv Ministerstva zahraničních věcí. Pro dokreslení dobové nálady byly vedle článků z několika periodik využity také stenoprotokoly poslanecké sněmovny a kronika města Liberce.

2. ZALOŽENÍ SUDETENDEUTSCHE HEIMATFRONT

2.1 Jednání DNSAP a DNP s Henleinem

Sudetendeutsche Heimatfront² (dále jen SHF) byla založena 1. října 1933. Události předcházející jejímu založení byly hektické a ještě týden³ před prohlášením Konrada Henleina⁴ „An alle Sudetendeutschen“⁵ nebylo jisté, zda SHF vznikne. Jakkoli byl ale běh událostí v posledních dnech před 1. říjnem překotný, zárodek SHF je možné pozorovat již v červenci roku 1933 (Brügel, 2006, s. 336; Novák, 1987, s. 18).

„V červenci 1933 oslovil Henleina z nacionálněsocialistického okruhu především Hans Krebs⁶ a vyzýval ho, aby aktivně vstoupil do sudetoněmecké politiky. Nacionálněsocialistickému poslanci tanula na mysli nějaká nová 'Fronta Sudetoněmeckého národa', jež měla sdružit všechny nemarxistické strany sudetských Němců, a v jejím čele měl stát Henlein. Dvěma stranám ohroženým rozpuštěním, totiž Německé nacionálněsocialistické straně dělnické a Německé nacionální straně, by se tak otevřela možnost v této nové formaci se rozplynout, a tím chránit masu jejich přívrženců před očekávaným pronásledováním.“ (Brügel, 2006, s. 336)

Brügel ale odkazuje i na verzi⁷, kdy měl sám Adolf Hitler potkat na tělocvičných slavnostech v Žatci v červenci 1933 Henleina a následně se o něm jako o „novém sudetoněmeckém vůdci“ pochvalně vyjádřit. Toto vyjádření se mělo dostat k Rudolfu

² Některé zdroje udávají názvy odlišné od SHF (což je oficiální název použitý ve stanovách z r. 1934 – Die Satzungen der Sudetendeutschen Heimatfront). U Německých zdrojů se jedná nejčastěji jen o odchylku, kdy je Heimatfront psána jako Heimat-s-front, celý název pak zní: „Sudetendeutsche Heimatsfront“. U knih německých autorů přeložených do češtiny a u českých zdrojů obecně je SHF vykládána především dvěma způsoby, buď jako „Fronta sudetoněmecké domoviny“ (Brügel) nebo jako „Sudetoněmecká vlastenecká fronta“ (Zimmermann). Při psaní zkratky SHF se v tehdejším tisku i úředních materiálech používalo někdy také tvaru S. H. F.

³ Rozhovor Hanse Krebse s Konradem Henleinem, ve kterém se měl Henlein definitivně rozhodnout, že se postaví do čela SHF a tato spatří světlo světa, se odehrál 23. 9. 1933 (Brügel, 2006, s. 336).

⁴ Celým jménem Konrad Ernst Eduard Henlein. Vedle počeštěné varianty jména „Konrád Henlein“ udávají některé prameny i podobu „Conrad Henlein“. V této práci bude i z důvodu častých německých citací používáno německého tvaru jména, tedy jména „Konrad Henlein“.

⁵ V příloze č. 5 je plné znění výzvy Konrada Henleina „An alle Sudetendeutschen“ („Ke všem sudetským Němcům“), jak ji otiskla 1. 10. 1933 Deutsche Landpost.

⁶ Poslanec Národního shromáždění za DNSAP a její čelní představitel

⁷ César, J. - Černý, B.: *Politika německých buržoazních stran v letech 1918 – 1938*. Praha : ČSAV, 1962, sv. 2, s. 198.

Jungovi a Hansi Krebsovi a politici DNSAP s ním na základě toho měli začít jednat (Brügel, 2006, s. 336).

Henlein ovšem nebyl jediným, na koho se poslanci za DNSAP⁸ a DNP⁹ snažili obracet, aby ho získali do čela strany¹⁰ (fronty), jež měla vzniknout. Podle Luha (Luh, 2006, s. 208) měl Krebs jednat s profesorem z německé univerzity v Praze Marianem San Nicolem, kterého žádal, aby se stal vůdcem náhradní strany. San Nicolo nabídku odmítl, ale upozornil Krebse právě na turnera Henleina, měl o něm doslova říci: „*Henlein je muž budoucnosti.*“ Stejnou zmínku je možné najít i u Nováka (Novák, 1987, s. 18, 19).

Úmysl založit SHF a rozpuštění DNSAP a DNP není možné vnímat odloučeně. Obě události spolu úzce souvisí. Henlein byl sice mladý a ambiciózní šéf DTV¹¹, ale založení SHF se nezrodilo v jeho hlavě, stejně tak je těžké si představit, že by SHF vznikla – předpokládáme-li nerozpuštění DNSAP a DNP – jako nějaká další strana nebo sdružení¹² a dále by vedle těchto stran existovala. Ačkoliv publikace z produkce některých sudetoněmeckých publicistů pro širší veřejnost, na které upozorňuje Zimmermann (Zimmermann, 1996, s. 59), se snaží vyvolat dojem, že SHF byl – přinejmenším v počátku – nacionální socialismus cizí,¹³ nebyla to pravda. Názory, že DNSAP nehrála při vzniku SHF roli, nepůsobí v konfrontaci se známými fakty¹⁴ příliš věrohodně.

Vypovídající Henleinovo vyjádření přináší Brügel (Brügel, 2006, s. 351): „*Když mě během*

⁸ Deutsche national-sozialistische Arbeiterpartei

⁹ Deutsche Nationalpartei

¹⁰ V začátcích SHF Henlein důsledně proklamoval, že zakládá frontu, nikoliv stranu, že poslání nově vznikajícího útvaru je nadstranické. Již v r. 1935 se ale SHF mění na politickou stranu SdP (Sudetendeutsche Partei), která v téže roce kandiduje do parlamentních voleb. Jak udává Brügel (Brügel, 2006, s. 357 – 359), připuštění SHF (respektive SdP) k volbám se neobešlo bez politických třenic.

¹¹ Deutscher Turverein

¹² V Československé republice bylo vedle politických stran činných i mnoho nadstranických organizací, které byly často členstvem početnější než politické strany a působily většinou napříč vrstvami obyvatel. Mezi největší patřil Bund der Deutschen (BdD), který měl ve 30. letech více než 500 000 členů, dále pak již zmíněný DTV, ve kterém bylo sdruženo na 150 000 turnerů, a Deutscher Kulturverband (DKV), který se staral o německé školství a osvětu. (Novák, 1987, s. 14)

¹³ „*V žádném případě nebyla jeho (Henleinova - pozn. aut.) strana Hitlerovou pátou kolonou. Z pavoučí sítě nacionálního socialismu, v které se ocitl až mnohem později, se ani on [Henlein] nakonec nedokázal osvobodit.*“ Stanovisko sudetoněmeckého rodáka Rudolfa Meixnera, které podle Zimmermanna zastávají i další sudetoněmečtí publicisté. (Zimmermann, 1996, s. 59)

¹⁴ Sám Henlein několikrát zpětně vysvětloval (například ve svém dopise Hitlerovi z 19. 11. 1937), že tvářila-li se SHF v počátcích jako strana pročeskoslovenská a odmítala-li vazbu na nacionální socialismus a III. Říši, činila tak pouze z taktických důvodů. Tedy pouze proto, aby ji nepotkal stejný osud jako DNSAP nebo DNP, aby nebyla rozpuštěna. Ve zmíněném dopise vysvětluje Henlein Hitlerovi, že první cíle SHF, tedy vytvoření autonomie v rámci ČSR, byly pouze taktickým klamáním („Tarnung“) (Kural, 2002, s. 27).

velké vlny pronásledování na podzim 1933 vůdci DNSAP vyzvali, abych se ujal politického vedení Sudetoněmectva, vyvstala přede mnou velká otázka: zda mám nacionálněsocialistickou stranu nadále vést jako stranu ilegální, anebo se má hnutí zamaskovat a boj za sebeprosazení Sudetoněmectva a za přípravu jeho návratu do lůna Velkoněmecké říše vést navenek v naprosté legalitě. Pro nás sudetské Němce existovala jen jediná možnost, zvolit druhou cestu...“

Zajímavé svědectví o pozadí založení SHF uvádí Zimmermann (Zimmermann, 1996, s. 61), podle kterého si Henleinův důvěrník Walter Brand¹⁵ ke dni, kdy se Henlein rozhodl založit SHF, poznamenal: *„Ještě víc jsem však byl udiven, když z jeho (Henleinova – pozn. aut.) pokoje vyšlo několik – čtyři nebo pět – nacionálních socialistů, které jsem zčásti znal.“* Podle Zimmermanna měl po rozhovoru s těmito politiky Henlein Brandovi oznámit, že se rozhodl založit SHF. Brand se měl Henleina dotázat, zda přislíbil oněm politikům nějaké posty v SHF, Henlein to měl popřít.

Právě angažování bývalých členů DNSAP v SHF bylo jak na počátku vzniku SHF, tak i v dalším jejím vývoji, velmi ožehavým a palčivým tématem. *„Během jednání (o vzniku SHF – pozn. aut) se projevily rozpory mezi Krebssem a Henleinem. Krebs požádal, aby do vedení SHF byl přijat jeden z jeho spolupracovníků, buď ing. Rudolf Haider, známý kritik KB¹⁶, nebo ing. Ferdinand Fischer. Henlein tento požadavek odmítl, argumentoval, že by účast známých hakenkrajclerů¹⁷ ve vedení SHF vyvolala zásah úřadů. Krebs tímto odmítnutím svých exponentů ztrácel kontrolu nad negativistickou politikou, proto začal*

¹⁵ Walter Brand byl členem KB, studoval ve Vídni u Othmara Spanna a byl tím, kdo myšlenku spannismu (viz poznámku pod čarou č. 18) v KB, ale i v DTV, zpopularizoval. Brand působil s Henleinem už v DTV. *„V lednu 1933 se Brand stal vedoucím ideologické práce Tělovýchovného svazu, v následujících měsících organizoval národně ideovou a politickou výchovu svazu, tzn. jeho přeměnu ve vlastenecko-kulturně politickou organizaci, jednu z hlavních základů uvědomování sudetoněmeckého lidu. Pořádal přednášky po celé zemi, vše v duchu Spannova učení, též v kontaktech s katolickými kulturními a politickými organizacemi a osobnostmi; s nacisty neměl styky, zde vládl od počátku vzájemný odpor.“* (Beran, 2005) Po svém vstupu do politiky se stal Brand Henleinovým tajemníkem. Po válce vydal několik knih (např. Die Sudetendeutsche Tragödie, Auf verlorenem Posten), ve kterých popisuje mimo jiné SHF a Henleina. Ačkoliv jsou publikace místy úsměvné a Brand v nich líčí Henleina jako nevinnoť samu, jsou právě díky tomu, že byl Brand Henleinovi pravou rukou, sbírkou zajímavých postřehů z Henleinova nejbližšího okolí. V roce 1939 byl Brand spolu s mnoha dalšími bývalými členy KB odsouzen v procesu vedeném proti stoupencům Spannova učení, který inicioval Reinhardt Heydrich.

¹⁶ Kameradschaftsbund (Svaz věrného kamarádství): *„Byla to organizace soustřeďující ty elementy nacionalistické mládeže, které se považovaly za její elitu – počet členů se omezoval na nemnoho set. Mísil se zde zednářský ceremoniál s nacionalistickým mysticismem.“* (Brügel, 2006, s 330) Všichni členové byli vázání přísnou mlčenlivostí, i to byl důvod, proč se o KB začalo veřejně mluvit teprve až se založením SHF. V KB byly pěstovány myšlenky Othmara Spanna.

¹⁷ Pod názvy hakenkrajclerů nebo hakenkreuzlerů označoval tehdejší český tisk a české obyvatelstvo příslušníky strany DNSAP, potažmo německé NSDAP nebo příznivce těchto stran.

sabotovat další jednání. Krebs v postoji k Henleinovi vyjadřoval nedůvěru hakenkrajclerů ke KB, k ideologii spannismu.“¹⁸ (Novák, 1986, s. 22)

O provázanosti DNSAP a SHF od samého počátku svědčí i vyjádření tehdejšího německého velvyslance v ČSR Waltera Kocha¹⁹ z 8. 11. 1933, ve kterém se Koch nechává slyšet, že: „..., rief in letzter Stunde der Leiter des Turnverbandes, Konrad Henlein, angeblich aus eigener Initiative, in Wirklichkeit von Kameradschaftsbund vorgeschoben, zum Beitritt zur 'Sudetendeutschen Heimatfront' auf, die ein Sammelbecken für die den aufgelösten Parteien angehörenden Massen sein soll. Jugentliche Führer der Nationalsozialisten, die damals noch nicht eingekerkert waren, wie Kasper²⁰ und Heider²¹, neigten unter der Bedingung, dass ihren führende Stellungen zuerkannt würden, zum Beitritt.“ (Dolezel, 1991, s. 88)

O tom, že založil SHF jen ze svého popudu a bez jakékoli účasti lidí z DNSAP, Henlein rád veřejně mluvil (Brügel, 2006, s. 335), nejčastěji v prvních měsících po založení SHF, kdy potřeboval představovat SHF jako hnutí, které má za cíl skutečně jen sjednotit sudetské Němce a vydobýt jim lepší postavení nebo částečnou autonomii v rámci ČSR. Brand o Henleinově rozhodnutí píše doslova, že: „Er (Henlein, pozn. autora) erklärte dabei ausdrücklich und wiederholt, dass er diesen Entschluss völlig spontan und unbeeinflusst gefasst habe und dass er gegenüber den bestehenden politischen Parteien, insbesondere nicht gegenüber der sudetendeutschen nationalsozialistischen Partei, politische oder sonstige Bindungen eingegangen sei.“ (Brand, 1949, s. 25)

Že se Henlein do poslední chvíle rozmýšlel, zda má do záležitosti okolo SHF vstoupit, vypovídají nejen zdoluhavá a zprvu neúspěšná vyjednávání s nacionálními socialisty, ale také jeho rozhovory z přáteli z KB, které jim předcházely. Luh uvádí (Luh, 2006, s. 208), že 3. září 1933 svolal Henlein do Aše telegraficky Heinricha Ruthu a Waltera Branda, aby s nimi projednal nabídky DNSAP. Oba vyjadřovali nejistotu, zda má Henlein a KB²²

¹⁸ Vídeňský profesor Othmar Spann se ve svých teoriích upínal k myšlence stavovského státu, k „univerzální říši“ a zastával protiliberální a protimarxistické postoje. „... teorie 'opravdového státu' Othmara Spanna, jež také rozvíjela koncepci státu autoritativního. V něm mělo demokratické principy nahradit stavovské uspořádání, které by harmonizovalo sociální zájmy jednotlivých skupin a vrstev obyvatelstva. Stát měl řídit tzv. stav moudrých, tvořený intelektuály, podnikateli či politiky. Na vrchol státní moci byl postaven 'mluvčí' (Sprecher)...“ (Beneš, 2002, s. 89)

¹⁹ Walter Koch byl německým velvyslancem v ČSR v letech 1921 až 1935

²⁰ Rudolf Kasper

²¹ Rudolf Haider

²² Tím, že by Henlein přijal nabídku DNSAP, naskytl by se prostor pro uplatnění lidí z KB v politice. Bylo

vstoupit do velké politiky. Své obavy zdůvodňovali nezkušeností, a to jak politickou, tak personální (většinou nebylo ještě ani třicet let). Ve svých vzpomínkách píše Brand, že si z ašského setkání doslovně pamatuje jednu Ruthovu větu: „*Für einen politischen Einsatz brauchen wir mindestens noch fünf Jahre Zeit.*“ Po hodiny trvajících rozhovorech se měli všichni tři (Henlein, Rutha a Brand – pozn. aut.) dohodnout, že vstup do politiky nepřichází v úvahu.

Rozhovory s nejbližšími přáteli z KB²³ ale nakonec pro Henleina nebyly směrodatné. Po klíčové schůzce s vedením DNSAP (Krebs a Kasper) z 23. 9. 1933, která se konala v Ústí nad Labem, se obě strany dohodly, že: „*DNSAP se sama rozejde a její členstvo přejde do nové strany – Sudetendeutsche Heimatfront (SHF), jejímž vůdcem bude Konrád Henlein.*“ (Novák, 1987, s. 22)

Dalším krokem k vytvoření SHF byl tajný sjezd DNSAP, který se sešel v Podmoklech 28. 9. 1933. Na tomto sjezdu se už, jak udává Novák (Novák, 1987, s. 22 a 23), strana usnesla na třech zásadních bodech.

1. Posl. Simm²⁴, Kasper a Köhler²⁵ byli zmocněni ihned vést jednání s Henleinem a provést vytvoření nové národní fronty.
2. Okamžité rozpuštění měli tito tři poslanci podřídit nutnosti.
3. Jakmile se objeví výzva Henleina, mají všechny stranické organizace přestoupit přirozeně v nenápadné formě.

„O den později potvrdil Kasper za DNSAP, že respektuje podmínku neomezeného vůdcovství v SHF. Henlein naopak na sklonku září slíbil zástupcům DNSAP, že vyloučí v SHF působení myšlenek spannismu a zabrání tomu, aby hnutí ovládl KB. Zatímco

totiž velice pravděpodobné, a skutečně se tak později stalo, že lidé blízcí Henleinovi, tedy právě lidé z KB, budou tvořit vedení útvaru, který měl vzniknout. V průběhu existence SHF a později SdP byla vždy cítit rivalita mezi dvěma směry působícími v SHF – mezi vedoucím kruhem lidí z KB a mezi bývalými nacionálními socialisty, kteří z taktických důvodů neokupovali nejvyšší místa v SHF, ale jejich vliv v SHF byl velký. Křídlo DNSAP kritizovalo především loajální postoj Henleina k ČSR a spannismus (blízký KB). Blíže se této problematice věnuje Brügel (Brügel, 2006, s. 338 – 343).

²³ Henlein vystoupil z KB těsně před založením SHF, ale předtím patřil do jejího vedoucího kruhu, jak udává Kural (Kural, 2002, s. 25). Samotný KB byl pak v roce 1933 formálně rozpuštěn, jak poznamenává Brügel (Brügel, 2006, S. 330): „*Pak se však konstituoval znovu a dodnes žije pod jménem 'Witikobund'.*“

²⁴ Hugo Simm

²⁵ Richard Köhler

jednání s DNSAP bylo komplikované, získal Henlein snadno jednoznačnou podporu vůdce DNP ing. Othmara Kalliny. Henlein a Brand byli informováni Kalinnou 20. září, že DNP vstoupí do nové strany a také ji finančně podpoří.“ (Novák, 1987, s. 22 a 23)

Konrad Henlein se s představiteli DNSAP nakonec dohodl. Bylo rozhodnuto, že založí nové hnutí a vyzve všechny sudetské Němce, aby do něj vstoupili. Jeho blízké spolupracovníky z DTV a přátele z KB jeho rozhodnutí zaskočilo, Brand ve svých pamětech k Henleinovu rozhodnutí poznamenává: *„Wider alle Erwartungen und im Gegensatz zu getroffenen Vereinbarungen entschloss sich jedoch Henlein Ende September 1933 (27. oder 28. September), selbst eine politische Bewegung ins Leben zu Rufen.*“ (Brand, 1949, s. 25)

„Představitelé nového hnutí SHF se sešli 1. října 1933 v chebském hotelu Věčné světlo. V jednom ze salónek přečetl Henlein výzvu ke všem sudetským Němcům, aby se stali členy SHF. Na textu výzvy se podíleli předák DNSAP Rudolf Kasper, hakenkrajclerští novináři Max Karg a Karl Viererbel²⁶ i vůdce DNP Othmar Kallina. Konečná redakce textu, úvod a závěr byly dílem Konráda Henleina.“ (Novák, 1987, s. 23) Tuto výzvu pak převzala a otiskla většina německých nemarxistických periodik, mezi ostatními periodiky, jak českými, tak německými, vyvolala pak většinou alespoň reakci. SHF byla založena.

Aby mohl Henlein působit v novém hnutí; do jehož čela se ryze demokraticky, jak poznamenává s ironií Brügel (Brügel 2006, s. 327), jmenoval; jako „čistý“ člověk bez jakýchkoli jiných závazků, rozhodl se složit funkci náčelníka DTV²⁷. O reakci vedení DTV na Henleinovo rozhodnutí založit SHF informovaly Lidové noviny: *„Předsednictvo turnerského svazu zaslalo tiskovému odboru sudetskoněmecké Heimatfront z Chebu následující prohlášení: 'Předsednictvo turnerského svazu se ve své mimořádné schůzi usneslo oznámiti veřejnosti: Konrád Henlein vydal své povolání z 30. září²⁸ jako osoba*

²⁶ Viererbel Karl (pseudonym Kurt Vorbach), literát a redaktor, vedoucí župního tiskového úřadu NSDAP v Liberci

²⁷ *„Předsednictvo zároveň vzalo na vědomost odstoupení náčelníka svazu Konrada Henleina a dra Waltra Branda. Vyslovuje jím srdečný dík a plné uznání za jejich práci. Nástupcem Konrada Henleina volí předsednictvo Viléma Brandnera z Aše a nástupcem dra Waltra Branda Arnošta Kittla z Krnova.*“ (Předsednictvo turnerského svazu o věci Henleinově, Lidové noviny, 6. 10. 1933)

²⁸ Jediný nalezený zdroj, který udává, že povolání „An alle Sudetendeutsche“ měl Henlein vydat už 30. září, vzhledem k tomu, že však většina německých novin (například právě Deutsche Landpost nebo Reichenberger Zeitung) otiskly prohlášení již 1. října, je pravděpodobné, že Henlein toto prohlášení pro novináře poskytl již den před oficiálním založením SHF a oficiálním přečtením textu v Chebu. Předsednictvo DTV mělo tedy nejspíš na mysli toto poskytnutí povolání novinářům než-li jeho zveřejnění.

soukromá. Předsednictvo turnerského svazu k tomuto jeho postupu nemůže zaujmout stanoviska, jelikož jde o věc politickou, která se svazem nemá nic společného. “ („Předsednictvo turnerského svazu o věci Henleinově“, Lidové noviny, 6. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karta 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Zakrátko po Henleinově svolání byly rozpuštěny strany DNSAP a DNP. „3. října se DNSAP ‘dobrovolně’ rozešla. O den později byla státem tato strana rozpuštěna, zároveň byla úředně zastavena činnost DNP.“ (Novák, 1987, s. 23) „Zákon o rozpuštění stran z října 1933 umožnil pak anulovat parlamentní mandáty nacionálních socialistů²⁹, zatímco němečtí nacionálové³⁰ mohli setrvat v poslanecké sněmovně do konce legislativního období.“ (Brügel, 2006, s. 321) Bývalí poslanci DNSAP Krebs a Jung, vyšetřovaní v záležitosti s procesem s Volkssportem, uprchli do Říše. Krebs tak učinil hned 5. října 1933³¹, Jung ho následoval v roce 1935.

2.2 Volksrat a Volksfront

Po vítězství Hitlera v Německu a „procesu s Volkssportem“³² začala být situace na československé politické scéně v záležitosti německých nacionálních stran vyhocená. „... naskytla se otázka, zda je možné a přípustné trpět na půdě demokratické republiky Hitlerovu filiálku. Prudké aktuálnosti nabyla tato otázka v okamžiku, kdy v červnu 1933 byla nacionálněsocialistická strana rozpuštěna v sousedním Rakousku a Československo zůstalo jedinou zemí – jaká ironie – s úředně trpěnou pobočkou berlínského režimu.“ (Brügel, 2006, s. 318)

²⁹ Politické osudy všech osmi poslanců DNSAP přibližuje stenoprotokol z 293. schůze poslanecké sněmovny konané 17. října 1933: „H. Krebs vzdal se mandátu. J. Geyer, R. Kasper, R. Köhler a H. Simm vystoupili z klubu posl. něm. nár. soc. a utvořili nový klub ‘Sudetendeutsche parlamentarische Vereinigung’. Vzhledem k připsům posl. inž. Junga ze dne 7. a 8. X. t. r., jimiž oznamuje, že klub poslanců bývalé něm. nár. soc. strany dělnické se rozešel, jsou poslanci inž. Jung, Knirsch a Schubert mimo kluby.“

³⁰ Politické osudy všech sedmi poslanců DNP přibližuje stenoprotokol z 293. a 309. schůze poslanecké sněmovny konané 17. října respektive 14. prosince 1933: „Dr Hanreich a dr Keibl vystoupili z klubu něm. strany národní.“ (293. schůze, pozn. aut.) „O. Horpynka, inž. Kallina, F. Matzner a dr Schollich jako členové a dr Hassold jako hospitant oznámili, že utvořili nový klub pojmenovaný ‘Klub deutsch-völkischer Abgeordneten’ po rozpuštění klubu ‘Deutsche Nationalpartei’“ (309 schůze, pozn. aut.)

³¹ Viz přílohu č. 3.

³² Označení, které se vžilo pro soudní proces, který se konal ve dnech 8. srpna až 24. září 1933 před krajským trestním soudem v Brně a měl za úkol rozkrýt pravou povahu některých německých „sportovních“ organizací, mezi nimi právě i Volkssportu.

O tom, jak vypadal vývoj na politické scéně v polovině roku 1933, a že již v této době se začala rodit myšlenka Volksfrontu, potažmo SHF, píše Brand (Brand, 1949, s. 20): *„Jedem Einsichtigen war es um die Mitte des Jahres 1933 klar, dass diese Entwicklung, ..., notwendig über kurz oder lang zu einer Katastrophe führen musste. Dieser Erkenntnis entzogen sich auch einzelne führende Köpfe der sudetendeutschen Nationalsozialisten, darunter vor allem Hans Krebs, nicht. Man began daher Erwägungen darüber anzustellen, welcher Ausweg aus dieser Sackgasse gefunden werden könnte. Der Blick fiel schliesslich auf den Führer des 'Deutschen Turnverbandes in der Tschechoslowakei', Konrad Henlein.“*

Pokusy DNSAP a DNP zachránit si vlastní kůži bylo možné v roce 1933 před založením SHF pozorovat ve dvou vlnách. Ta první se začala rodit v době, kdy se přiblížilo hlasování o imunitě poslanců DNSAP po „procesu s Volkssportem“, ta druhá následovala bezprostředně před zákazem DNSAP a DNP.

2.2.1 DNSAP a „proces s Volkssportem“

Po „procesu s Volkssportem“ v roce 1932 již DNP, ale především DNSAP, začala tušit, že její další existence je nejistá. Na konci února 1933 byli vydáni k soudnímu stíhání čtyři poslanci DNSAP. Poté, co krajským trestním soudem v Brně „... byla zjištěna vojenská povaha organizací 'Volkssport', 'Studentenbund' a 'Jugendverband', jakož i to, že cílem těchto organizací byla příprava úkladů o republiku a její celistvost,“ rozhodovala vláda a imunitní výbor, jestli doporučí poslanecké sněmovně zbavit imunity některé poslance DNSAP a vydat je k trestnímu stíhání. Hlavním důvodem, proč imunitní výbor nakonec doporučil poslanecké sněmovně, aby poslance vydala, bylo, že: *„Z materiálu tohoto procesu (procesu s Volkssportem, pozn. autora), jakož i z dalších výsledků a vyšetřování vyplývá velmi vážné podezření, že posl. Krebs, Schubert, inž. Jung a Kasper se provinili proti §u 2 a §u 17 zákona na ochranu republiky...“* (Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 251. schůze, 23. února 1933)

Při bouřlivém zasedání poslanecké sněmovny 23. února 1933, během kterého řečnilo nespočet poslanců a atmosféra byla velmi napjatá, nakonec došlo k hlasování o vydání výše zmíněných poslanců. Stenoprotokol tlumočí průběh hlasování: *„Předseda (zvoní):*

Přistoupíme ke hlasování. Sněmovna je způsobilá se usnášeti. ... Pan zpravodaj navrhuje jménem výboru imunitního, aby posl. sněmovna svolila k trest. stíhání posl. Krebse, Schuberta, inž. Junga a Kaspera. (Výkřiky německých poslanců. - Poslanci něm. strany nár. socialistické a něm. strany národní buší do stolků.) Kdo s tímto návrhem souhlasí, necht' pozvedne ruku. (Děje se.) Žádám o sečtení hlasů. (Po sečtení hlasů:) Podle sděleného výsledku sčítání hlasů vyslovilo se pro návrh 120 hlasů, proti návrhu 44 hlasů. Většina vyslovila se tedy pro návrh imunitního výboru. Tím posl. sněmovna usnesla se svoliti k trest. stíhání posl. Krebse, Schuberta, inž. Junga a Kaspera..." (Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, 251. schůze, 23. února 1932)

2.2.2 Volksrat

V době následující po hlasování o imunitě poslanců DNSAP se začala rodit myšlenka Volksratu. Mělo se jednat o organizaci, jež měla sdružit nemarxistické německé strany a jednotně prosazovat zájmy německé menšiny v ČSR. Podrobněji popisuje zamýšlenou funkci Volksratu Deutsche Volks-Wacht: *„Der Sudetendeutsche Volksrat hat den Zweck, die politische Kräfte der Parteien zusammenzufassen und wirksam zu machen. Er erblickt seine vornehmste aufgabe in der Hebung des Volksbewusstseins und in der Wahrung und Verfechtung der nach dem Grundsatz der Gleichberechtigung den Deutschen in der Tschechoslowakei gebührenden Rechte. Die von ihm verfassten Weisungen und Richtlinien sind für die dem Volksrate angehörenden Parteien und deren Mitglieder verbindlich.“* (Deutsche Volks-Wacht, 30. 9. 1933, č. 39, s. 3)

O první schůzi, kde se jednalo o možnosti vzniku Volksratu, která proběhla v Liberci, informoval říšské ministerstvo zahraničí také velvyslanec Koch ve své zprávě z 21. 3. 1933: *„Sonntag, der 19. d. M., fand in Reichenberg anlässlich der Jahresversammlung des Deutschpolitischen Arbeitsamts die Gründung des sudetendeutschen Volksrats statt, der als Spitzenorganisation aus dem Deutschpolitischen Arbeitsamt in Zusammenarbeit mit zahlreichen sudetendeutschen Schutzorganisationen und den Parteien (mit Ausnahme der Sozialdemokraten) hervorgegangen ist. Der Bund der Landwirte (BdL) war bei der Gründung nicht vertreten, sondern hatte lediglich ein abwartend stilisiertes Schreiben gesandt. Die entgeltigen Satzungen des Volksrats werden erst ausgearbeitet werden. ... Von tschechischer Seite*

wird der Gründung vorläufig kein nennenswertes Interesse entgegengebracht.“ (Dolezel, 1991, s. 34)

Na této liberecké schůzce Volksrat sice svým způsobem vznikl, ale spíše jako myšlenka, nebyl ještě přesně ustanoven jeho program a struktura. Skutečná ustavující schůze, která by vyjasnila všechna pravidla a stanovy Volksratu, byla naplánována na 15. říjen 1933. Strany už se ale nesešly. Proč se tak stalo, bylo nabíledni, dva pátevní členové budoucího Volksratu, tedy DNSAP a DNP, přestali existovat.

Ke zrušení plánované ustavující schůze Volksratu napsala Deutsche Volks-Wacht v článku „Verschiebung der ‘Volksrat’-Gründung vorgeschlagen.“, že obdržela od BdL, Deutsche christlichsoziale Volkspartei a Deutsche Gewerbspartei oznámení, ve kterém výše uvedené strany doporučují, aby se plánovaný ustavující sjezd Volksratu, plánovaný na 15. říjen do Liberce, z důvodu radikálních změn u DNSAP a DNP odložil. *„Die letzten Vorgänge im sudetendeutschen Lager, besonders der Zerfall der Deutschen nationalsozialistischen Arbeiterpartei und die Auflösungserscheinungen bei der Deutschen Nationalpartei, können nicht ohne Einfluss auf die Bildung des ‘Sudetendeutschen Volksrates’, der auf den Parteien aufgebaut sein soll, bleiben. Die gefertigten Parteien sind daher übereingekommen, den einberufenen Bezirksrat zu ersuchen, die für den 15. Oktober geplante Konstituierung des ‘Volksrates’ bis zur Klärung der parteipolitischen Verhältnisse im sudetendeutschen Lager aufzuschieben. ...“* (Deutsche Volks-Wacht, č. 40., 7. 10. 1933, s. 2)

Deutsche Volks-Wacht informovala jen o „přesunutí“ termínu ustavující schůze, z důvodu událostí následujících po založení SHF se ale tato schůze již nikdy neuskutečnila.

2.2.3 Volksfront

„Začátek politického podzimu zastihl německý tábor u nás ve velkém přeskupování. S počátku byla snaha sdružit politické strany ve Volksrat, pak souběžně přišly strany nacionalistické, dnes rozpuštěné, s myšlenkou Volksfrontu, která by znamenala rozchod dosavadních stran a vytvoření strany nové; konečně je tu akce turnerského předáka Konráda Henleina ‘Sudetendeutsche Heimatfront’. Volksfront ztroskotal, protože zůstal

omezen na iniciátory. Volksrat je prakticky znemožněn, protože stavěl na stranách, z nichž dvě jsou rozpuštěny a měl-li by se znovu objeviti, musil by býti postaven na jinou basi, než jsou politické strany. Zamýšlená jeho podoba se však neuskuteční. Zbývá tu nová myšlenka Heimatfrontu, bývalého turnerského říšského náčelníka Konrada Henleina.“ („Nová fuse německého aktivismu? Z informované strany“, Lidové listy, 13. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Článek z Lidových listů shrnuje dění v německém táboře na podzim 1933. Vedle Volksratu a SHF zmiňuje právě ještě třetí organizaci, která měla nějakým způsobem sjednotit německý živel v ČSR, a to Volksfront.

Volksfront stejně jako Volksrat nikdy nenašel svého naplnění. Myšlenka Volksfrontu se zrodila později než myšlenka Volksratu. Idea Volksfrontu byla bezprostřední reakcí DNSAP a DNP na vývoj v září a na počátku října 1933. Konec obou stran se blížil a jejich představitelé to tušili, začali proto vymýšlet možnost, jakým způsobem zachovat nacionální německé iredentistické hnutí při životě, i v případě, kdy již DNSAP a DNP nebudou existovat. Ve Volksfrontu neměly být všechny nemarxistické strany na rozdíl od Volksratu sdruženy, ale rozpuštěny. Mělo se jednat o politickou organizaci, která by jednotně prosazovala požadavky německé menšiny. Od počátku této narychlo vytvořené myšlenky bylo jasné, že jen těžko najde u zbylých německých stran pochopení.

Poslanci Kasper, Simm a Köhler byli za DNSAP na sjezdu strany v Podmoklech 28. září zplnomocněni vést jednání s ostatními stranami o vytvoření Volksfrontu. Již 2. října ale zmínění poslanci na zasedání vedení DNSAP v Ústí nad Labem oznámili, že pro myšlenku Volksfrontu nenašli pochopení. Myšlenkou Volksfrontu už nebylo nutné se zabývat, protože se DNSAP podařilo mezitím přesvědčit Henleina k založení SHF, a tím si DNSAP vytvořila potřebný ochranný prostor, do kterého se postupně začala přesunovat.

O oznámení zmíněných poslanců o ztroskotání Volksfrontu a jeho další nepotřebnosti za tehdejšího stavu věci informovala Deutsche Volks-Wacht: *„Die über die Aussiger Vorstandssitzung der DNSAP ausgegebene parteiamtliche Verlautbarung hat folgenden Wortlaut: Der außerordentliche Parteitag der DNSAP in Bodenbach vom 28. September*

hatte den Abgeordneten Kasper, Simm und Köhler³³ Vollmachten zur Führung der Verhandlungen zwecks Bildung der sogenannten Volksfront ernannt. Inzwischen erliess am 1. Oktober Konrad Henlein sein bekannten Aufruf zum Errichtung der Sudetendeutschen Heimatfront. Infolge dieser neu geschaffenen Sachlage ersahen die genannten Abgeordneten die ihnen erteilten Vollmachten als gegenstandslos und legen sie in die Hände des Parteivorsitzendes zurück. Gleichseitig erklären sie, um sich den Weg zu weiteren Entscheidungen frei zu lassen, der Austritt aus der Partei.“ (Deutsche Volks-Wacht, 7. 10. 1933, č. 40, s. 4)

Ačkoliv to Henlein z logických důvodů ostře odmítal³⁴, stala se SHF skutečně sběrným místem pro členy rozpuštěné DNSAP. Že potřebovali hakenkrajceři čas, aby se mohli přeskupit do nové organizace, bylo jasné nejen z důvodu vysokého počtu bývalých členů³⁵ DNSAP, ale i z důvodu opatrnosti. Zcela výmluvně proto oproti Henleinovým výrokům stojí záznam z archivu Prezidia zemského úřadu v Praze z 26. 2. 1935, který hodnotí dosavadní, tehdy ani ne jeden a půl roku trvající činnost SHF:

„Strana SHF je považována všeobecně českým i německým obyvatelstvem, jakož i samotným členstvem SHF za přímé pokračování strany DNSAP, jejímž dílem jest prozatím sjednocení všech Němců v Československu v jedinou silnou politickou organizaci. Teprve po dosažení tohoto cíle má SHF konečně svůj dosud tajený program, t. j. požadavek připojení národnostně smíšených krajů republiky k Německu. Projevy loyality ke státu a ochota ke spolupráci s českým národem jsou podle mínění veškerého a hlavně německého obyvatelstva pouze taktickým činem určeným k oklamání státní správy a vlády republiky, kterým má býti vzbouzen dojem, že SHF jest stranou státotvornou, vychovávající své členstvo k věrnosti k republice, ale jehož jediným účelem jest, aby bylo zabráněno úřednímu rozpuštění strany. Pravdivost tohoto tvrzení jest vidina z toho, že právě nejhorlivější bývalí příslušníci strany DNSAP, kteří jsou až dosud smýšlení vyloženě protistátního, při projevech loyality ke státu na veřejných schůzích jsou

³³ Před svým rozpuštěním měla DNSAP 8 poslanců a 4 senátory

³⁴ „V jiném zase prohlášení Henlein konstatuje proti různým neodůvodněným novinářským zprávám, že jeho předsevzetí k utvoření Heimatfronty vyplynulo jen z jeho osobního rozhodnutí a že nikterak nepůsobil na poslance neb senátory, funkcionáře stran nebo skupiny stran, aby ze svých táborů vystupovali.“ („Mnohmluvný Henlein“, Národní politika 7. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

³⁵ Novák udává (Novák, 1987, s. 29) zhruba 80 000 členů.

jedni z prvních, kteří potleskem projevují svůj souhlas s řečníkem. (Zpráva Zemského četnického velitelství v Praze z 26. 2. 1935, s. 5. PZÚ-AMV-207, Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, fond 207, karton 579, sign.: 207-579-17)

Přesně k podezření, že je SHF jen jakýmsi sběrným pytlek pro rozpuštěné strany, se Henlein, přirozeně zamítavě, vyjádřil na své první tiskové konferenci. Přepis klíčové části Henleinova projevu k novinářům přináší Jahn (Jahn, 1937, s. 12): „... *Aber auch alle Gerüchte, mein neu geschaffene Bewegung solle nur eine Tarnung oder ein Sammelbecken der inzwischen aufgelösten Parteien sein, muss ich – wie ich ja schon in der Presse bekanntgegeben habe – auf das entschiedenste zurückweisen...*“

Že o pravém poslání SHF věděli dobře nejen občané ČSR, ale informováni byli i v nacistickém Německu, informuje zpráva Zemského četnického velitelství v Praze: „*Podle věrohodných důvěrných zpráv jest S. H. F. (takto zkracováno) považována i v Německu za pokračování strany DNSAP a s československými státními občany německé národnosti, kteří se tam vykáží legitimací S. H. F. jest jednáno tak jako s příslušníky bývalé strany DNSAP.*“ (Zpráva Zemského četnického velitelství v Praze z 26. 2. 1935, s. 5. PZÚ-AMV-207, Zemský úřad Praha – Prezidium zemského úřadu v Praze, fond 207, karton 579, sign.: 207-579-17)

Je pravda, že ne všichni bývalí hakenkrajcleré se staly členy SHF, platilo to ale o naprosté většině. Jak se většinou rozhodli pokračovat bývalí hakenkrajcleré nevstoupivší do SHF, přibližuje Novák:

„Několik tisíc hakenkrajclerů, z oněch asi 80 000 bývalých příslušníků DNSAP, dosud stojících mimo SHF, vstoupilo do dvou malých stran působících v severních Čechách a na Severní Moravě. V okolí Liberce působila Deutschsoziale Partei v čele s Adolfem Peyerlem³⁶. Tato strana zasahovala i dělnictvo na Šumpersku. Druhou stranou nacistického typu, v jejímž pozadí stál hakenkrajclerský senátor Fahrner, byla Deutsche Arbeiterpartei. Tyto strany, které si činily nárok na bývalé hakenkrajclery, ovšem SHF příliš nevzrušovaly. Mnohem nebezpečnější byla vnitřní opozice, která mohla konsolidující se hnutí více ohrozit.³⁷“ (Novák, 1987, s. 29)

³⁶ Tiskovým orgánem této strany byla Deutsche Volks-Wacht

³⁷ Zdrojem kritiky Henleinova vedení v SHF byla činnost časopisu Aufbruch, v jehož čele stál ing. Rudolf Haider, který byl skutečným vůdcem opozice v Henleinově hnutí, i když oficiálně nebyl členem SHF.

Ojedinelé případy, kdy se v době silícího tlaku Československého státu na iredentistická hnutí a německé podvraceče republiky někteří členové DNSAP z obavy úplně stáhli z veřejného života a přestali se projevovat jako stoupcí nacionalního socialismu, může reprezentovat čin prvního jabloneckého náměstka Reinholda Priebse: „*V těchto dnech oznámil Reinhold Priebse, první náměstek starostův, že se vzdává svého úřadu. Priebse byl též členem hakenkreuzerské strany a i zde se vzdal členství. Jmenovaný dle naší informace jest bývalým učitelem, pobírá slušnou pensí a dle našeho názoru nelze jeho odchod z veřejného a politického života ani tak přičítati přepracovanosti, jako spíše opatrnosti před dnešní dobou, neboť mu spíše bude slušná pense a pokojný život milejším než dosavadní činnost, při které se vydává v nebezpečí ztráty obojího.*“ („Resignace prvního náměst. v Jablonci“, Severočeský deník, 24. 9. 1933, roč. 2, č. 174)

2.3 Tisková konference, Praha, 8. 10. 1933

„*Výzva k založení SHF, tisková konference v Praze 8. 10. 1933 a první veřejný projev Henleina v Liberci 12. 11. 1933 jsou považovány za základní programovou platformu SHF.*“ (Novák, 1987, s. 23)

Ačkoliv se těžiště práce zabývá založením SHF a odezvou tisku na tento počín, je vhodné zmínit dvě akce, které následovaly bezprostředně po založení SHF a jejichž průběh a ohlasy v tisku událost založení SHF vhodně doplňují a zařazují ji do širšího kontextu.

Na tiskové konferenci, která byla svolána do pražského hotelu Modrá hvězda na nedělní poledne 8. října 1933, přečetl Konrád Henlein program³⁸ SHF a odpovídal na dotazy žurnalistů.

Reakce na jeho vystoupení, které uveřejnily jednotlivé tituly, se značně lišily. Vedle ostré opozice, kterou od počátku zastával například Sozialdemokrat, který od prvních dnů

(Novák, 1987, s. 29)

³⁸ Nešlo o program v pravém slova smyslu, Henlein jen mlhavě nastínil, co má SHF být a proč vzniká. Je příznačné, že SHF, stejně jako SdP později, žádný podrobný program neměla. Svoje iredentistické zájmy nemohla veřejně hlásat, a tak se – stejně jako Henlein na svém prvním vystoupení před novináři – musela skrývat za mlhou frází a hrou slov. Výstižně popisuje neexistenci programu SHF, potažmo SdP Foustka: „*Ještě na velkém projevu v Teplicích 10. května 1936 to (neexistenci programu, pozn. aut.) Henlein sám potvrdil, řka, že ti, co se stále ptají po programu jeho hnutí, toto hnutí nepochopili, protože: 'Naše práce vychází z velkého názoru na svět, který máme hluboko v srdci.'*“ (Foustka, 1937, s. 117)

upozorňoval na Henleinovy totalitní a rasové praktiky v DTV a jeho spojení s DNSAP, se ozývaly názory, které vyzývaly k čekání na první Henleinovy činy, ale výjimkou nebyly ani pozitivní články, které vítaly a podporovaly Henleinovu iniciativu.

Že byl Henlein minimálně v počátku vnímán médii takto odlišně, bylo dáno z velké části neznalostí jeho dosavadní činnosti. Ačkoliv byl Henlein až do založení SHF šéfem turnerů a vlivným členem KB, nebyl osobností, o které by se mimo turnerskou obec mluvilo a psalo³⁹. Pro česká pražská periodika, která se s ním na tiskové konferenci setkala tváří v tvář poprvé, to platilo dvojnásob. Je nutno podotknout, že vzhledem a charismatem byl Henlein ve svých 34 letech pro většinu sympatickým mladým mužem. Jen málo novin, jejichž pisatelé ho na tiskové konferenci opravdu poprvé viděli, a svým čtenářům ho proto museli alespoň zčásti přiblížit, si odпустиho napsat, že je Henlein celkem sympatický a štíhlý. „*Konrad Henlein, štíhlý učitel tělocviku*⁴⁰ z Aše, řekl o své straně nejlepší věci a všechny jeho výroky a předsevzetí by zavazovaly členy strany k vyznávání nejupřímnějšího občanství v čs. státu.“ („Konrad Henlein o programu Heimatsfront, Vyznává věrnost ke státu. Proti marxismu, ale pro součinnost s židy.“ Lidové noviny, 8. 10. 1933, (ra) – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

V líčení charismatického vzhledu Konrada Henleina se vyžíval například také Montagsblatt: „*Eine schlanke sehnige Gestalt, ein feingeschnittener Kopf, Augen, die selbst unter goldgeränderter Brille durchdringend zu blicken scheinen.*“ („Henleins Presskonferenz von der Polizei aufgelöst“, Montagsblatt, 9. 10. 1933 – výstřižkový fond

³⁹ Výjimkou byl snad až sjezd turnerů v Žatci v létě 1933. O tom, že se díky němu Henlein zviditelnil, píše Brand: „*Im Sommer 1933 veranstaltete nun dieser Deutsche Turnverband ein grosses Vebandsfest in dem kleinen westböhmischem Städtchen Saaz. Diesem Treffen gab Konrad Henlein mit seinen Mitarbeitern das Gepräge ihres neuen erzieherischen Wollens. So eindrucksvoll wirkte diese Veranstaltung, dass Henlein dadurch plötzlich in das Rampenlicht der Öffentlichkeit gerückt wurde.*“ (Brand, 1949, s. 22)

⁴⁰ Špatnou informovanost pisatele o Henleinovi dokládá i fakt, že ho označuje za učitele tělocviku. Pokud by si měl o Henleinově profesním životě udělat čtenář obrázek na základě sousloví „učitel tělocviku“, zřejmě by ho nenapadlo, že je Henlein vedoucí DTV, šovinistické organizace, „ve které byly hlavními principy nacionalismus, antimarxismus, antidemokrtismus a antisemitismus“ a „že Henlein zavedl do DTV ‘arijský paragraf’, čímž vyloučil z turnerských tělocvičen židovské obyvatelstvo.“ (Novák, 1987, s. 19) „*Na začátku 30. let již bylo DTV silně zpolitizovanou organizací vystupující v duchu Henleinova hesla, že ‘Turnerství’, v němž je odmítána národně-politická výchova, se stává pouhým cvičením těla.*“ V roce 1931 byl Henlein zvolen do funkce svazového náčelníka DTV a jeho turnerská kariéra vyvrcholila na svazové turnerské slavnosti 13. až 16. července 1933 v Žatci. Henlein pak sice k 30. září 1933 požádal o zproštění ze všech funkcí v DTV, ale to jen z důvodů, že byl vybrán sudetoněmeckými nacionalistickými kruhy za vůdce nově zakládané Sudetoněmecké národní fronty ...“ (Štumbauer, 2002, s. 26)

Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Pozitivní hodnocení Henleina, které v zrcadle budoucích měsíců a let dostává smutně ironický nádech, přinesly z českých deníků například Lidové listy: *„Henleinova skupina jsou tedy lidé, kteří počítají s existencí našeho státu a chtějí proň pracovat. Nutno podotknouti, že Henlein není aktivistou od včerejška, který by tím chtěl snad maskovatí úsilí sdružení příslušníky rozpuštěných stran, nýbrž jsou známy jeho projevy pro aktivism před lety.“* („Nová fuse německého aktivismu? Z informované strany“, Lidové listy, 13. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Na tiskové konferenci musel čelit Henlein také dotazům směřujícím k financování strany, toto téma načal ještě před tiskovou konferencí Sozialdemokrat a Henlein podal odpověď, kterou otiskla Národní politika:

„Práce Heimatfronty obstarávány jsou muži, kteří se dali k dipozici z idealizmu vzhledem na nouzové postavení sudetskönmeckého národa. Heimatfronta rozvíjí svou činnost bez finanční podpory ze žádné strany.⁴¹ Peněžní prostředky, jež tu jsou, sešly se jako soukromé dary připojené k projevům souhlasu. Hlavní vedení Heimatfronty pracuje s pomocí sil, které bezplatně žijí z vlastních prostředků, aby mohla mohla zaplatit organizační materiál, musí se Heimatfronta opíratí o úvěr poskytovaný jí z ohledu na příští členské příspěvky.“ („Mnohomluvný Henlein“, Národní politika 7. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Že byla Henleinova tisková konference pro média velkou událostí, dokládá počet novinářů. *„Gestern veranstaltete der Gründer der Sudetendeutschen Heimatfront, Konrad Henlein, eine Presskonferenz im Hotel „Blauer Stern“. Es waren 150 Pressevertreter aus der ganzen Republik erschienen, darunter zahlreiche tschechische Journalisten, Henleins Pressechef begrüste die Erschienenen in deutscher ind tsechischer Sprache. Nach einem Exposé Henleins entwickelte sich eine lebhaftte Debatte, in der beide Sprachen verwendet wurden.“* („Eine aufgelöste Presse - Konferenz – Henleins Programm: Zusammenarbeit

⁴¹ Tento výrok je možné dát do kontextu s informací, kterou přináší Novák (Novák, 1987, s. 22, 23) viz s. 12. Jde o další doklad Henleinovy „upřímnosti“ a jeho dvojího vystupování.

mit den Tschechen - Keine Rassenfrage“, Prager Abendzeitung, 8. 10. 1933, Fig, Ber. – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Zatímco Prager Abendzeitung hovoří o 150 zástupcích tisku, Národní osvobození je střízlivější a informuje o 60 zástupcích: *„Na informační schůzku, kterou pořádal v Praze v Německém domě původce pokusu o vytvoření německé Heimatfronty, chebský Konrad Henlein, se sešlo v neděli dopoledne přes 60 novinářů. Byly tam všechny skoro deníky pražské, korespondenti zahraničního tisku a velmi četní redaktoři krajinského tisku německého.“* (Zakladatel Heimatsfronty v Praze. Mluvil pro republiku a demokracii. Schůzka rozpuštěna policií. Národní osvobození, 10. 3. 1933, -chb. – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Pravdou je, že Henleinově první tiskové konferenci se dostalo v tisku velké odezvy⁴² a další působení SHF bylo jak německými, tak českými periodiky, bedlivě sledováno. Postupně začal tisk přinášet informace o Henleinově působení v DTV, spekuloval o jeho postoji k Říši, financování SHF, vztahu ke zrušené DNSAP, židům a republice. Stále ve větší míře se ptal po skutečném programu SHF, protože to, co vyložil Henlein ve svém svolání 1. října⁴³ a později přednesl na tiskové konferenci⁴⁴, byly většinou jen prázdné fráze bez konkrétních bodů.

Tisková konference byla nakonec policií rozpuštěna. *„... když již vše hlavní bylo vyřízeno, přišla do sálu policie a rozpustila schůzku pro formální nedostatky. Schůze byla ohlášena jako důvěrná, poněvadž však předseda schůze všechny přítomné neznal osobně a protože někteří přítomní zapomněli s sebou vzít pozvánky, musela schůzka být*

⁴² „Samozvaný vůdce našich Němců Konrád Henlein z Aše až do nedávna náčelník turnérského svazu obrací se každodenně s novými svoláními a prohlášeními k německé i české veřejnosti, jimiž se snaží dokázat, že jeho „Heimatfronta“ nepřejímá žádného dědictví, že byla samostatně založena a že samostatně poroste jen když jí dána bude možnost, aby se v čsl. státě osvědčila k blahu všech národů... Nás Čechy ujišťuje, že Heimatfronta je něco docela jiného než strana hakenkrajclerů současně však dosud vycházejí listy rozpuštěné německé strany národně socialistické, zvláště Jungova „Neue Zeit“ (Opava) konstatuje, že hakenkrajcleré rozhodnou se z největší části pro Heimatfrontu.“ („Mnohohlasný Henlein“, Národní politika 7. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933) Článek z Národní politiky ukazuje, že Henlein nezůstal mezi přečtením výzvy ke všem sudetským Němcům a tiskovou konferencí „němý“ a že debata o novém hnutí v tehdejším tisku čile probíhala ještě před 8. říjnem.

⁴³ Plné znění Henleinovy výzvy „Ke všem sudetským Němcům“ přináší například Foustka (Foustka, 1937, s. 118 a 119)

⁴⁴ Plné znění Henleinovy řeči na tiskové konferenci 8. 10. 1933 přináší Jahn (Jahn, 1937, s. 11 – 17)

prohlášena za skončenou a rozpuštěna.“ („Konrad Henlein o programu Heimatsfront, Vyznává věrnost ke státu. Proti marxismu, ale pro součinnost s židy.“, Lidové noviny, 8. 10. 1933, (ra) – („Mnohomluvný Henlein“, Národní politika 7. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

2.4 První veřejný projev Henleina v Liberci 12. 11. 1933

Druhou akcí, která také přitáhla pozornost pražských médií⁴⁵, i když již ne v takové míře jako tisková konference, byl první veřejný Henleinův projev. Konal se v liberecké Turnhalle 12. listopadu 1933. Prostředí prvního Henleinova vystoupení před masami přibližuje Prager Tagblatt: *„Sonntag fand hier das erste Auftreten Konrad Henleins in einer Massenversammlung der Sudetendeutschen Heimatfront statt, die von 4000 Menschen besucht war. Beide Säle der Turnhalle waren vollbesetzt, zahlreiche Besucher hörten die Rede im Turngarten an, wo sie ihnen mit Lautsprecher vermittelt wurde. Henlein wurde mitstürmischen Beifall begrüsst, der sich nach Schluss der Sammlung erneuerte.“* (Henleins Rede in Reichenberg, Prager Tagblatt, 14. 11. 1933 – („Mnohomluvný Henlein“, Národní politika 7. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Naproti tomu Karpaš uvádí až 7000 účastníků: *„Liberec mu (Henleinovi, pozn. aut.) poskytl i první příležitost k veřejnému vystoupení. Stalo se tak 12. 11. 1933 v přeplněném sále liberecké tělocvičny (Turnhalle) v Jablonecké ulici za účasti 7000 příznivců, kteří ho uvítali voláním: ‘S Konrádem Henleinem za vlast a národ, za práci a chléb.’“* (Karpaš, 1996, s. 345) Stejně číslo pak uvádí ve svém článku „Henleins Debut“ také Sozialdemokrat („Henleins Debut“, Sozialdemokrat, 13. 11. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Na tomto vystoupení Henlein znovu zopakoval, že se rozhodl vytvořit nové hnutí

⁴⁵ Například Prager Tagblatt, který rozhodně nelze podezírat z toho, že by k Henleinovi trpěl nějakými sympatiemi, otiskl velkou část Henleinova projevu a měl na místě svého dopisovatele.

z vlastního popudu, že byl sice dříve požádán, aby se postavil do čela sjednocující „strany“ (Volksrat), ale že tuto výzvu odmítl, protože nechtěl, aby v ní byly strany sjednoceny, ale aby v ní byly rozpuštěny (myšlenka Volksfrontu). Henlein ve svém projevu zdůrazňoval, že je proti systému stranictví a že jeho hnutí nemá ambice stát se politickou stranou⁴⁶: *„Ich bettelle nicht um Ihre Wahlstimmen, denn ich werde weder heute noch in der Hinkunft ein Abgeordnetenmandat erstreben. Unsere Aufgabe ist nicht die Bildung einer neuen Partei, sondern die Schaffung einer Bewegung, die alle aufbauwilligen und aufständigen Menschen des Sudetendeutschtums erfassen muss...“* („Henleins Rede in Reichenberg“, Prager Tagblatt, 14. 11. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Druhým klíčovým poselstvím, vedle odmítání stranictví, byly Henleinovy řeči o porozumění a spolupráci Čechů a Němců: *„Ich apeliere nicht nur auf das deutsche, sondern auch auf das tschechische Volk und erkläre, dass wir zu einer ehrlichen und aufrichtigen Verständigung und Mitarbeit bereit sind.“* („Henleins Rede in Reichenberg“, Prager Tagblatt, 14. 11. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Že ani na libereckém projevu neuveřejnil Henlein nějaký jasný program hnutí⁴⁷, dosvědčuje Foustka: *„... Henlein na první veřejné schůzi v Liberci vysvětluje svým přívržencům, že na programu celkem nezáleží, ale že strana přeci jen udělá ´program s několika základními body´.“* (Foustka, 1937, s. 29) V podobném duchu se vyjádřil také Sozialdemokrat, který napsal, že z Henleinova dlouhého projevu v Liberci byly jasné jen dvě věci, že nechce stranu a že nemá žádný program. („Henleins Grundsätze“, Sozialdemokrat, 6. 12. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Henlein sice zdůrazňoval, že netvoří novou stranu, ale jak mezi lidmi, tak v tisku se o SHF

⁴⁶ Zdůrazňování nadstranickosti a toho, že SHF nemá být politickou stranou, vydrželo Henleinovi, jak se dalo předpokládat, do voleb v roce 1935, že ale SHF nebude jen sdružením sudetských Němců bez politických ambicí, se dalo tušit již od jejího založení. Například stanovy SHF a SdP jsou až na rozličné názvy hnutí zcela shodné.

⁴⁷ Stanovy SHF byly vydány až 1. 12. 1934

často mluvilo jako o straně, stejně tak se o SHF vyjadřuje i záznam z liberecké kroniky: „12. November: Der Begründer der Sudetendeutschen Heimatfront, Konrad Henlein, entwickelt in der Turnhalle, deren grosser und kleiner Saal bis in der Garten von der Bevölkerung dicht besetzt ist, Ziele und Aufgaben dieser neuen Partei zum schutzes unseres Volkes und unserer Heimat.“ (Kronika města Liberec 1931 – 1936, 1933, s. 289)

Nedlouho po Henleinově výstupu mohl místní kronikář k datu 24. listopadu zapsat, že: „... Die Ortsgruppe Reichenberg der Sudetendeutschen Heimatfront wird gegründet.“ (Kronika města Liberec 1931 – 1936, 1933, s. 290)

Zdroj Prager Tagblattu uvádí, že akce z 12. listopadu byla výborně zorganizovaná, že četnictvo nemuselo zasahovat a že na závěr si účastníci za zvuku reproduktorů zapěli Fehrbellinerův Reitermarsch. Trefně se k tomuto vyjádřil Sozialdemokrat, když napsal, že Henleinova akce připomínala Hitlerovy mítinky: „Regie und Diktion erinnerten an die feinerzeitigten Versammlungen Hitlers.“ Ve stejném článku list také cituje jednu z Henleinových vět z projevu, která – jak list poznamenává – jako by byla vytržena z lexikonu ‘hnědé’ terminologie: „Wir sind bereit zur Mitarbeit, aber Ehre, Würde und das Recht unseres Volkes müssen unangetastet bleiben.“ („Henleins Debut“, Sozialdemokrat, 13. 11. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Právě Sozialdemokrat si nebral servítky, nebál se Henleina označovat za malého českého Hitlera a o SHF a jejích skutečných cílech přinášel dlouho před jejich naplněním tak přesné a syrové informace, že čtenáři, který zná vývoj dalších let, musí přecházet mráz po zádech.

3. SPOLEČENSKÁ SITUACE V LIBERCÍ V ROCE 1933

Stejně jako léta předchozí byl i rok 1933 silně poznamenán hospodářskou krizí. Pohraniční oblasti, navíc tak průmyslově rozvinuté jako Liberec, nesly toto břemeno ještě mnohem tíživěji.

Liberecká kronika popisuje situaci v roce 1933 následovně: *„Waren schon die letzten Jahre der allgemeinen Wirtschaftskrise höchst traurig, so übertraf das Jahr 1933 seine Vorgänger auf diesem Gebiete noch bedeutend. Die Industrie des früher so gewerbfleissigen Deutschböhmen ist geradezu vernichtet, überall spricht man über „Industriefriedhöffen“, und wo heute noch gearbeitet wird, hat man kaum die Gewähr für eine künftige Dauer.“* (Kronika města Liberec 1931 – 1936, 1933, s. 295)

Až beletristický popis situace v Liberci přináší Severočeský deník ve své rubrice „Denní zprávy“, píše doslova: *„Jdete ulicemi města. Ozářené výklady svítí do šera pronikavým světlem. Lidé se vracejí z práce. Elektrické vozy hřmotí po dláždění. Potkáváte dělníky, úředníky, lidi, kterým nemůžete z tváří uhodnouti zaměstnání. Pozorujete hloučky, hlavně na nárožích, pohroužené do debaty, zřídka uslyšíte smích, jen slova vážných úmyslů, odhodlání a plánů. Těch, kteří hledají práci, je dnes mnoho. Zaslechnete slova nezaměstnanost, strádání, v novinách, v debatách a pozorujete je na ulici, kde se s nimi dostanete do nejužšího styku. Uhodnete z tváří, z chůze. Není čas mezi těmi lidmi na politiku. Pud sebezáchovy je nejsilnější.“* (Severočeský deník, 15. 10. 1933, roč. 2, č. 191)

Jak úzké bylo propojení průmyslu orientovaného na vývoz, který v hospodářské krizi nejvíce utrpěl, a oblastí osídlených Němci, přibližuje Zimmermann (Zimmermann, 2001, s. 37): *„Netrvalo dlouho a Němci byli nezaměstnaností postižení nadproporčně: v zimě 1932/33 tvořili v ČSR dvě třetiny lidí bez práce.“*

Vedle samotné hospodářské krize postihovala sudetoněmecké hospodářství také opatření Třetí říše, která chtěla získat v nejrychlejším čase ekonomickou autarkii. Brügel (Brügel,

2006, s. 316 a 317) přináší části článku z Prager Tagblatt, který komentuje německá hospodářská opatření ve vztahu k ČSR: *„Celý ten boj, ..., směřuje ze tří čtvrtin proti německým tkalcům a tiskařům, proti německým výrobcům konfekčního zboží, proti německým produktům papírenského a strojírenského průmyslu v Československu.“* Článek citovaný Brüglem uzavírá konstatováním, že: *„Jsme s Čechy hospodářsky spojeni tak těsně, že jakýkoli hospodářský nezdár Československa nás postihuje možná silněji než Čechy samy.“*

Že hospodářská opatření Třetí říše činila sudetoněmeckému průmyslu velké problémy, dokládá zpráva německého velvyslance v ČSR Kocha, který napsal 20. 3. 1933 ministerstvu zahraničí: *„Dnes se u mne s vědomím a souhlasem prezidenta Hlavního svazu německého průmyslu ohlásil jeho syndikus dr. Kislinger a doložil mi, že Německem vyhlášená blokáce plateb postihuje naprostou převahou obyvatelstvo sudetoněmecké průmyslové oblasti, už i tak téměř propadající naprostému zoufalství. Požádal mě, a nemohl jsem mu to odepřít, abych na to poznovu v Berlíně zvláště poukázal. Úder, který Německo vedlo (...) proti Československu, pravil, dopadá s plnou silou pouze na sudetské Němce...“* (Brügel, 2006, s. 317)

Stejný názor na hospodářskou situaci v Sudetech jako prezident Hlavního svazu Německého průmyslu měl také konzul v Liberci Joosten, který ministerstvu zahraničí sdělil 16. 4. 1935: *„Na strádání sudetských Němců mají nepochybně silný podíl překážky pohraničního styku z říšskoněmecké strany, vynucené nemilosrdnou nezbytností, neboť hostinská živnost oživovala říšskými markami, které do ní proudily, celou řadu dalších důležitých jednotek, jež nyní musejí ležet ladem.“* (Brügel, 2006, s. 317)

„Podstatně odlišné, byť neméně významné, je porovnání vývoje hospodářské krize v oblastech obývaných Čechy a Němci, resp. těch, které obývaly v Českých zemích v tom či onom stupni promíšení oba národy. Krize totiž prohloubila velmi podstatně rozdíly ve vývoji vnitrozemí Českých zemí a jejich pohraničních oblastí. Zastoupení průmyslové výroby v oblastech obývaných především Němci bylo neobyčejně vysoké. Z Českých zemí tu byla následující odvětví průmyslu zastoupena asi takto: 56–57 % textilního průmyslu, 58–60% bižuterie a skla, 73–74 % hudebních nástrojů, 76–77 % hračkářství.“ (Kárník, 2002, s. 45) Dále Kárník (Kárník, 2002, s. 48) shrnuje specifika průběhu

hospodářské krize v Československu a upozorňuje na kritický rok 1933: „*Krize se v Československu prohlubovala sice později než v Německu, tam však dopadla na dno již v roce 1932 a v roce 1933 začal vzestup, který se nezastavil. Zásluhy si přičítal samozřejmě Hitlerův nacistický režim ... Naproti tomu ČSR se propadla na dno krize až v roce 1933 a vlivem různých příčin na něm zůstala i potom ... Její návrat k prosperitě byl mnohem váhavější než německý ...*“

Průmyslový Liberec byl národnostním složením obyvatelstva výrazně německým městem, česká menšina tvořila podle údajů místní kroniky na konci roku 1932 16 % obyvatelstva, Němců bylo 82 %. V podmínkách vysoké nezaměstnanosti a zprávách o rodícím se hospodářském „zázraku“ v sousedním Německu mělo Henleinovo hnutí výbornou živnou půdu. Sám Henlein také dobře věděl, co chtějí lidé slyšet, a dvacetimetrové propagační transparenty, které zdobily sály liberecké Turnhalle při jeho prvním veřejném projevu, to ilustrují: „*Konrad Henlein gibt euch Brot und Arbeit.*“, „*Konrad Henlein macht euch frei von Bruderhaß und Zankpartei.*“, „*Sudetendeutsche aller Gaue vereinigt euch.*“ (Henleins Rede in Reichenberg, Prager Tagblatt, 14. 11. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Že liberečtí Němci o Henleinovu myšlenku zájem měli, dokládá fakt, že v kapitole 2.3. zmíněný počet příchozích na Henleinovo první vystoupení tvořil – i při počítání s nižším číslem (4000 účastníků) – více než jednu devítinu všech německých obyvatel Liberce a více než šestinu německých obyvatel v produktivním věku (18 až 60 let). Počet členů SHF stabilně stoupal a v lednu 1934 již měla SHF podle Nováka (Novák, 1987, s. 29) 12 976 členů, v říjnu 1934 už to pak bylo 71 431 členů. Zájem o členství hned v prvních dnech po Henleinově svolání „Ke všem sudetským Němcům“ dokládá zpráva z Národního osvobození: „*Chebská pošta dodává sekretariátu Heimatsfronty denně sta přihlášek do Henleinovy oragnisace. Je jich tolik, že je sekretariát narychlo zřízený nemůže prý ani řádně zpracovat.*“ („Henleinova akce“, Národní osvobození, 8. 10. 1933 – výstřižkový fond Ministerstva zahraničních věcí, Zn. fondu: MZV – VA I., č. fondu: 506/0/43 karton 1188, písmeno H, Konrad Henlein, 1933)

Henleinovo založení SHF bylo libereckými médii (viz kapitolu 4. a 5.) – a jak dokládá

zájem o Henleinovo vystoupení – i libereckým obyvatelstvem reflektováno, ale nevyvolalo žádné demonstrace, nepokoje nebo výjimečný stav. Ještědský obzor situaci necelé dva týdny po prvním říjnu komentuje následovně: *„Jinak poslední politické události jsou přijímány německým občanstvem v Liberci s podezřelým klidem.“* („Trochu pozdě, ale přece došlo na hakenkrajclery a něm. nacionály.“, Ještědský obzor, 12. 10. 1933, roč. 24, č. 41)

4. METODIKA A STRUKTURA ANALÝZY

Analýza je zaměřena primárně kvalitativně, kvantitativní údaje jsou jen doplňující. K podrobné analýze jsou z časového údobí 1. až 15. října 1933 vybírány ty články, které se váží k SHF, potažmo Konrada Henleina. Doplňkově – kvůli přiblížení pohledu deníků na oblast německých nacionálů a na německou menšinovou otázku – jsou analyzovány také články vážící se k Volksfrontu, Volksratu a rozpuštění DNSAP a DNP, tedy k událostem, které mají k hlavnímu tématu práce úzký vztah, zařazují založení SHF do širších souvislostí a byly také v teoretické části práce popsány. Tato doplňková analýza se vztahuje na období 15. září až 15. října a nepostihuje již každý jednotlivý článek jako v případě analýzy článků týkajících se SHF, nýbrž shrnuje základní rysy článků a postoj listu do jednoho resumé. Toto resumé je umístěno před podrobnou analýzu, protože události okolo Volksratu a Volksfrontu předcházely založení SHF. Články týkající se rozpuštění DNSAP a DNP sice reagují na událost, ke které došlo až po Henleinově projevu „Ke všem sudetským Němcům“, kořeny této události ale sahají hlouběji, proto je analýza těchto článků zařazena také do úvodní doplňkové analýzy, před analýzu podrobnou. Doplňková analýza má za cíl stručně a přehledně seznámit čtenáře s postojem obou periodik na dění těsně předcházející a těsně následující založení SHF, které se jí úzce dotýkalo.

Podrobná analýza se u článků zaměřuje na následující oblasti: rozsah článku, umístění článku v rámci strany a v rámci výtisku, názor autora, názor deníku, citované osoby, autorovy zdroje a použité jazykové prostředky. V případě, kdy povaha článku neumožňuje zaměřit se na všechny vyjmenované kategorie, jsou analyzovány jen ty, u kterých je přínosné a smysluplné je analyzovat.

Kvantitativní analýza se zaměřuje na celkovou sumu článků a časový vývoj jejich četnosti ve sledovaném období. Vývoj je pak graficky zpracován v grafu umístěném do příloh práce.

V závěru analýzy obou periodik jsou vždy ve stručnosti shrnuty hlavní rysy typické pro analyzované články.

4. REAKCE SEVEROČESKÉHO DENÍKU

4.1 Severočeský deník – charakteristika periodika

Severočeský deník vycházel v Liberci od roku 1932. Podtitul deníku zněl: „Nezávislý orgán hraničářský“. Severočeský deník vycházel denně kromě pondělí a majitelem a vydavatelem byl Bohumil Kobr, jehož závod „Česká knihtiskárna B. Kobr“ deník také v Horním Růžodole (část Liberce, pozn. aut.) tiskla. Odpovědným redaktorem byl ve zkoumaném období Antonín Holzbach a od 3. října Jan M. Bureš. Severočeský deník vycházel v průměrném rozsahu šesti stran. Na titulní straně, členěné stejně jako zbytek vydání do čtyř sloupců, přinášel v hlavním článku nejčastěji zprávu z politické nebo hospodářské scény ČSR, ve výjimečných případech pak zprávu zahraniční nebo naopak úzce lokální. Hlavní článek zabíral nejčastěji dva prostřední sloupce o výšce poloviny strany. Zbytek strany tvořil v pravém sloupci „Politický přehled“ nebo „Zajímavosti z domova i ciziny“, v levém sloupci pak nejčastěji zamyšlení či názor na ožehavé politické domácí nebo zahraniční téma, zbylá výška prostředních dvou sloupců byla prostorem pro lokální důležitou zprávu.

Na druhé straně byly pak řazeny „Denní zprávy“, které přesahovaly na druhou, často i na třetí stranu. Jednalo se o krátké zprávy⁴⁸ z ČSR, nejčastěji však z Liberce a okolí. Zbylé rubriky Severočeského deníku (Sociální hlídka, Kulturní přehled atd.) již nebyly oblastmi, kde se vyskytovaly analyzované články, není proto nutné je popisovat.

4.2 Analýza článků

4.2.1 Doplnková úvodní analýza

Severočeský deník se projevům hakenkrajclerů na Liberecku věnoval pravidelně, v analyzovaném období tvořily v rubrice „Zprávy dne“ zprávy týkající se nějakým způsobem hakenkrajclerů, německých nacionalů nebo nacionalů za blízkými hranicemi

⁴⁸ Je ale nutné většinou hovořit o zprávách v uvozovkách, byly totiž často psány subjektivně a nezpravodajsky.

zhruba čtvrtinu všech zpráv. Na své titulní straně pak Severočeský deník mluvil o hakenkrajclerech nejčastěji v levém, názorovém sloupci. Hakenkrajclerská tematika ale zaplnila i titulní článek novin, jak to dokládá například článek z 8. října 1933 s titulem: „Irredentistická činnost broumovských hakenkrajclerů“. Články o českých hakenkrajclerech nebo o provokativních akcích jejich německých soudruhů je nutné oddělit od zpráv, které přibližovaly německou politiku nebo se vyjadřovaly k Říši a hitlerovskému režimu jako takovému. Takové články byly na titulní straně zastoupeny pravidelně („Německo ohrožuje mír Evropy“ z 27. září, „Německý výsměch mírovým smlouvám“ z 28. září, „Vpád do Francie přes Švýcarsko“ z 30. září, „Zbaví se Evropa rušitelů míru?“ z 1. října atd.).

Typický regionální článek, ve kterém hrají hlavní roli místní hakenkreuzleři, je například ten z 28. září 1933, jehož titulek zní: „Neustálé pokusy hakenkrajclerů o teror.“ Tento článek píše, že: *„Že troufalost Němců v pohraničí roste, o tom svědčí případ, který se udál v Ústí n. L. v sobotu dopoledne, kdy před obchod s časopisy p. Tichého přitáhl houfec hakenkrajclerských mladíků, kteří ztropili před obchodem výtržnost za účasti velkého davu zvědavců proto, že ve výkladní skříni byla v německém časopise karikatura hakenkrajclera. ...“*

Hakenkreuzlerská tematika dokázala naplnit i první dvě zprávy v „Denních zprávách“, jako tomu bylo 1. října, kdy Severočeský deník otiskl zprávy s těmito titulky: „Hakenkreuzleři organisují protižidovský bojkot v severních Čechách.“ a „Hakenkreuzleři v severních Čechách žádají odstranění německých vývěsních štítů psaných latinkou.“

Děni okolo Volksfrontu a Volksratu Severočeský deník reflektoval a stavěl se k němu ostře kriticky. Například v článku z 19. září „Pro národní frontu našich Němců“, ve kterém přináší Severočeský deník prohlášení poslance Junga otištěné v Gablonzer Tagblattu, kde Jung říká, že má k ČSR kladný vztah, je na závěr napsáno, že: *„Ujišťování pana poslance Junga o loyaltě k našemu státu zdá se nám lží, vzhledem k praxi, kterou uplatňuje jeho strana v našem pohraničí. My, kteří zde žijeme v pohraničí, to nejlépe vidíme.“*

Jeden z dalších článků věnující se myšlence Volksfrontu vyšel například 3. října, a to dokonce na titulní straně jako první v rubrice „Politický přehled“. Článek je nadepsán titulkem „Německá jednotná fronta národní – pohřbena.“ Na tento navazoval stejný den v rubrice „Denní zprávy“ článek „Ani němečtí živnostníci, ani zemědělci nepůjdou

do jednotné fronty s hakenkrajclery.“

Jestli Severočeský deník o Volksratu a především pak o Volksfrontu informoval relativně často (v období od 15. září do 5. října to bylo v průměru každý třetí den), věnoval pak rozpuštění DNSAP pozornost několikanásobnou. Událost to byla pro Severočeský deník jasně pozitivní a autoři článků se nejčastěji vyjadřovali ve smyslu, že boží mlýny melou pomalu ale jistě, že konečně se československý stát „rozhoupal“ učinit něco s irredentistickou stranou a že hakenkreuzleři dostali, co jim patří. Typickým titulkem tohoto euforického období je ten z 6. října: „Na Němce v Žatci také dojde!“

Mnoho článků se doslova vyžívalo v líčení bezradnosti šéfa poslanců DNSAP Junga a s chutí popisovalo jeho řeči, kterými sebe a svoji stranu ospravedlňoval: *„Plačtivě znovu p. Jung se dušuje, že politika ta nesledovala a neschvalovala odtržení smíšeného území od Československa, ...“*

Severočeský deník přinesl také reakce několika pražských německých deníků na rozpuštění DNSAP, hojně pak psal o domovních prohlídkách, zatýkání a pronásledování hakenkrajclerů.

Vlastenecký postoj Severočeského deníku, jeho upozorňování na nebezpečí německého nacionalismu a kritika DNSAP – všechny tyto faktory způsobily, že ve chvíli, kdy po rozpuštění DNSAP zavládla euforická nálada, byly jakékoli aktivity okolo bývalých hakenkrajclerů nebo pokusy o vytvoření nějaké národní fronty Severočeskému deníku krajně podezřelé. A podezření bylo určujícím tónem pro většinu níže analyzovaných článků, které se zmiňovaly o Henleinovi a SHF.

4.2.2 Podrobná analýza

Zrození sudetoněmeckého Hitlera (5. 11. 1933, článek je umístěn na druhé straně a vyplňuje až na pět řádků cele její levý sloupec, jedná se o článek, který je řazený jako první v rubrice „Denní zprávy“. Článek není podepsaný.)

Článek je až na úvodní pasáž celý přebraný z Národní politiky. Článek cituje prohlášení Henleina Ke všem sudetským Němcům od sedmého odstavce (viz přílohu č. 5)

a vymezuje se ostře a jasně k utvoření SHF. Soudí, že SHF není nic jiného než zárodek DNSAP, která se do ní přesune. Přináší i srovnání programových bodů DNSAP a cílů SHF zmíněných v Henleinově projevu: osudové souručenství německé, sociální a hospodářské zajištění německého dělníka a přiznání k čl. státu a demokracii. Článek poznamenává, že poslední dva body, tedy přihlášení se k čl. státu a demokracii, zařadili do svých prohlášení politici DNSAP v poslední době (kdy jim hrozilo rozpuštění, pozn. aut.). Článek dále uvádí, že: *„Co o těchto dodatečných přiznáních něm. radikálů soudí česká veřejnost, je dostatek známo a projev turnerského náčelníka sotva na tom co změní.“*

Článek mluví za českou veřejnost a naznačuje, jaký postoj mají Češi k chlácholivým výrokům činovníků DNSAP z poslední doby. Henlein je v článku nazýván sudetoněmeckým Hitlerem, turnerským náčelníkem a samozvaným vůdcem „heimatfronty“. Článek píše, že co v „programu“ Henleina oproti DNSAP chybí, je žádost o autonomii, a poznamenává, že: *„Direktorium (ve složení poslanců Simma, Kaspera a Köhlera, pozn. aut.) při vyjednávání o přestoupení hakenkrajclerů k 'heimatfrontě' Henleinův program v tomto směru doplní.“* Článek tedy přináší informaci, že Henlein s Direktoriem jednal (což je potvrzeno) a přináší hypotézu, že jednání mělo za cíl dohodnou podmínky přechodu členů DNSAP do SHF.

Článek nešetří expresivy a ironickými poznámkami, je vůči Henleinovi a SHF krajně podezíravý a upozorňuje na propojení s DNSAP. V závěru přináší krátké představení Konrada Henleina.

Politické podloudnictví (8. 11. 1933, článek je umístěn na titulní straně jako první článek v levém sloupci a vyplňuje nejen celý sloupec, ale i část dvou sloupců prostředních v jejich dolní části. Tematicky je článek řazen do oblasti, ve které Severočeský deník zařazoval komentáře a silně názorové články listu. Článek není podepsaný.)

Článek v úvodu informuje o ztroskotání myšlenky Volksfrontu a pak plynule navazuje, že: *„V tomto chaosu vyskytla se nová myšlenka, patrně nastrčených funkcionářů německých tělocvičných jednot. Jakýsi širší veřejnosti neznámý pan Henlein, který snad myslí, že má stejné začáteční písmeno jako Hitler a že je již oprávněn a povolán, aby následoval příkladu svého říšskoněmeckého vzoru.“*

Pisatel píše, že již část poslanců rozpuštěné DNSAP se rozhodla odejít od hakenkrajclerů. Dále spekuluje o tom, zda budou někteří poslanci německých opozičních stran hazardovat s mandáty a *„...svěří svůj další osud panu učiteli tělocviku Henleinovi, o kterém ještě nikdo neslyšel, že by mimo svůj obor měl znalosti a zkušenosti na horkém parketu vnitřní a zahraniční politiky.“*

List píše, že *„Celý podnik zdá se nám býti dobrodružný.“* a ačkoliv list připouští, že: *„...značná část lidu půjde panu Henleinovi na lep.“*, tvrdí, že: *„Nedá se nikdo svěsti vyjímajíc část hakenkrajclerů a nacionalů.“*

V závěru se list k SHF staví méně odmítavě a jakoby rozmělnuje úvodní ostré odsouzení SHF a přirovnání Henleina k Hitlerovi, když se staví do pozice vyčkávací: *„Ať se ty nové akce jmenují Volksfronty nebo Heimatsfronty, pro nás souhrn nějakých souhlásek nebo samohlásek není rozhodujícím, pro nás a pro naše odhodlání jsou směrodatnými jedině činy a podle nich pak oceníme i novou Heimatsfrontu podle pravdy, ačť v předpokladu, že se toto politické podloudnictví alespoň menší měrou podaří.“* Ani v tomto prohlášení ale autor neopouští ironický tón a SHF označuje za „politické podloudnictví“.

Henleinova Sudetendeutsche Heimatfront (10. 10. 1933, článek je umístěný na druhé straně v rubrice „Denní zprávy“. Je třetím článkem v rubrice a zabírá zhruba polovinu výšky sloupce. Autor není u článku uveden.)

Ihned v první větě článku autor uvádí, že SHF je náhražkou rozpuštěných stran. Autor přináší zajímavý postřeh, když píše: *„Je však velmi příznačné a také podezřelé, že na adresy, kam docházely poštou noviny hakenreuzlérské neb německonacionální, tam ihned přesně na tytéž adresy docházejí noviny propagující nově založenou stranu ‘Sudetendeutsche Heimatfront’.“*

Autor v článku dále píše, že *„Jakmile byly rozpuštěny známé 2 protistátní strany německé, ihned bývalý náčelník Turnerů vzdal se tam své funkce z průhledných důvodů a založil novou stranu pod názvem: ‘Sudetendeutsche Heimatfront’.“* Autor zde sice dává do souvislosti rozpuštění DNSAP, DNP a založení SHF, špatně ovšem vykládá sled událostí. Henlein požádal o vystoupení již 30. září a SHF založil hned druhý den, rozpuštění DNSAP a DNP přišlo až o čtyři dny později.

Článek dále upozorňuje na Henleinovo působení v DTV a připomíná jeho rasové praktiky, které v DTV zavedl: „... neboť v hektograficky tištěných instrukcích pro předcvičitele je udáno, že možno vyloučiti člena z Turnvereinu, když prodá pozemek členu jiného národa (rozuměj Čechovi) a nebo, když přepustí mu /zaměstná/ zaměstnání (Arbeitsplatz). Tyto instrukce byly vydány v době, kdy byl vůdcem Turnvereinu Konrad Henlein.“

Politické stranictví v menšinách (11. 10. 1933, článek, který je hlavním článkem listu, přináší zmínku o SHF a Konradu Henleinovi ve druhém odstavci třetího sloupce. Autor článku není uveden.)

Článek se zabývá sjednocením českých občanů v pohraničí, problémy s tím spojenými a kritizuje roztříštění české menšiny v pohraničních oblastech do politických stran. Jako příklad, jak by mohli Češi postupovat, uvádí právě iniciativu Konrada Henleina: „Vezměme si za příklad Němce! Nový český Hitler Konrad Henlein vydal provolání, ve kterém bez ohledu na strany žádá sjednocení všech Němců a usiluje o národní společenství na podkladu stavovském, myslí především na sociální a hospodářské zajištění dělníka a na spravedlivé vyřešení sociálních a hospodářských otázek všech stavů.“

Tato zmínka ukazuje určitou rozporuplnost postoje Severočeského deníku vůči Henleinovi a SHF. Na jedné straně již tradičně jmenuje Henleina jako českého Hitlera a naznačuje tím, jaký postoj má k jeho rasovým praktikám, provázanosti s DNSAP a přihlášení se k německému osudovému souručenství, na druhou stranu ale oceňuje Henleinovu myšlenku nestrannosti a spojení německého živlu bez ohledu na politickou příslušnost. Fakt, že tento odstavec umístil Severočeský deník – zcela bez ironie – právě ve svém titulním článku, ukazuje, se list psal o SHF nejen tehdy, pokud vešla ve známost nějaká nová skutečnost, ale že na SHF „myslel“ i jindy. Je to dokladem toho, že ačkoli se k SHF jako k takové vyslovoval Severočeský deník jasně negativně, Henleinova aktivita pro něj byla živým tématem, které list uchovával v paměti.

Odmítnutí vstupu do Henleinovy 'heimatfronty' (11. 10. 1933, článek je řazen na druhé straně v rubrice „Denní zprávy“. Vyplňuje třetinu výšky sloupce. Z většiny je text přebrán z Národní politiky. Autor není uveden.)

„Důraznou odpovědí panu Henleinovi byla odpověď svazu německých zemědělců,

Národní politika k tomu připojuje: ...“ V článku po této úvodní pasáži následuje článek z Národní politiky o tom, že se BdL rozhodl vytvořit vlastní, aktivistickou frontu a nepřidat se k Henleinově SHF. Tuto frontu německých zemědělců – Sudetsko-německý stav venkovský (Sudeten-deutscher Landstand) měl vést ministr dr. Franz Spina.

Trochu pozdě, ale přece došlo na hakenkrajclery a něm. nacionály (12. 11. 1933, článek je řazen na čtvrté straně v rubrice „Denní zprávy“. Zabírá necelou polovinu výšky sloupce. Autor není uveden. Ovšem identický článek vyšel tentýž den také v týdeníku Ještědský obzor, kde byl taktéž bez autora a vyšel na druhé straně v rubrice „Liberecko“. Nebyl ovšem jediným článkem, který přinesla obě periodika v identické podobě, například článek „Jízdní a uliční řád“, který obě periodika zařadila hned za článek o hakenkrajclerech, byl také v obou případech shodný.

Článek v úvodu kvituje rozpuštění DNSAP a DNP. Dále spekuluje, jak bude situace řešena. Zastává názor, že činovníci rozpuštěných stran by neměli vykonávat žádné veřejné funkce. O Henleinovi a SHF se zmiňuje v závěru, kdy informuje, že: *„V pondělí 2. října svolali něm. křesťanští sociálové veřejnou schůzi, na níž promluvil senátor Hilgenreiner o politické situaci a vyslovil se pro vytvoření ‘Volksfront’, nikoliv pro ‘Heimatsfront’ nebo ‘Einheitspartei’, protože prý by nová jednotná strana německá byla vystavena policejnímu nátlaku. Někteří řečníci v debatě se však vyslovovali pro vytvoření ‘Heimatsfront’ dle návrhu předsedy turnerstva Henleina.“*

Není podložené, že byl článek přejet z Ještědského obzoru a ne obráceně, pro první variantu ale hovoří několik drobností. Článek zmiňuje Henleina jako předsedu turnerstva, což by se dalo označit jako označení jazykově neutrální, pokud ale o Henleinovi hovořil Severočeský deník, používal nejčastěji tato spojení: český Hitler, sudetoněmecký Hitler, náčelník turnerů nebo vůdce Turnvereinu, což jsou všechno označení jazykově zabarvená. Článek dále píše: *„dle návrhu předsedy turnerstva Henleina“*, tedy říká, že Henlein je stále předsedou DTV. Ovšem Severočeský deník už o dva dny dříve, tedy 11. 10. 1933, přinesl ve výše zmiňovaném článku „Henleinova Sudetendeutsche Heimatfront“ informaci, že se Henlein předsednictví v DTV vzdal. Je proto krajně nepravděpodobné, že by na tuto dost podstatnou skutečnost zapomněl.

Zase jeden vůdce (14. 10. 1933, článek je umístěn na titulní straně a plně vyplňuje její

levý sloupec. Autor není uveden.)

V úvodu článku je popisován princip vůdcovství v Německu a autor dále navazuje: *“Nelze se tedy ani divit, najdou-li se i v jiných zemích lidé, kteří touží rovněž dostat se pomocí ‘sebeurčovacího’ práva omezeného jen na vlastní osobu k politickému vlivu a přitom zároveň k výnosnému postavení. Kdo před měsícem ještě znal pana Henleina? Dnes vyskytuje se již jeho jméno v tisku častěji než jména starých, osvědčených vůdců.”*

V dalším sledu článek popisuje, jak měl Henlein takticky vyčkat se svojí výzvou, když už věděl, že DNSAP a DNP budou rozpuštěny, jak sezval české i zahraniční žurnalisty na tiskovou konferenci do Prahy a jak se nabídl všem německým stranám jako povoláný velitel. *„A Ejhle! V jisté části zdejšího německého tisku a snad i německého lidu našel ohlas! Některé německé časopisy se dokonce chtějí dobrovolně samy zastavit a odevzdat mu svoje abonenty a inserenty.“*

List se ptá, proč Henlein, když tvrdí, jaký má kladný postoj k republice, nedal se k nějakým již existujícím aktivistickým stranám, kdyby tak učinil, nemusely by prý být obavy, že by se stal byť jen: *„Hitlerem v kapesním podání“*.

Trochu tragikomicky v zrcadle budoucích let působí pasáž, ve které list píše: *„Jistou část německých listů láká především jeho prohlášení, že je mu jako platící člen strany vítán každý bez rozdílu rasy či víry. Naši židé německého vyznání našli by zase u pana Henleina aspoň dočasný domov.“*

V závěru Severočeský deník, podobně jako v článku „Politické podloudnictví“, uzavírá, že: *„My (hraničáři, pozn. aut.) půjdeme dále svou cestou, která vede k pořádku a míru v republice, neohlížejíce se přitom na přímé či tajné přívržence hitlerovství, ať již říšskoněmeckého nebo či jak se říká ‘sudetoněmeckého’.“* Na rozdíl od článku „Politické podloudnictví“, kde je Henleinovi, i když zpochybňovanému, napadanému a ironizovanému, dávana určitá šance (za předpokladu, že bude plnit prorepublikový program), je už v tomto článku dáno jasně najevo, že pisatel vůbec nevěří Henleinovi jeho řeči o loajalitě k ČSR, o kladném postoji k republice jako takové a že pokládá SHF jen za méně nápadnou formu DNSAP a DNP.

„Jsme povznešení nad hnus hitlerovského režimu, jsme Čechoslováci, kteří ctí hesla svých velikánů, kteří nikdy nebyli schopni krví se zbavovati svých odpůrců, vždyť jsme Češi.“ (závěrečná část článku Karla Jánského „Zatýkání Hakenkrajclerů“, otištěno na titulní straně v Severočeském deníku 14. 10. 1933)

O menšinách (15. 10. 1933, článek vyplňuje plně celý levý sloupec na druhé straně. SHF je zmíněna až na konci článku. Autor není uveden.)

„... a proto v zájmu státní samostatnosti bylo neodvratnou nutností, aby vláda zakázala v první řadě ony strany, jež hlásaly zásady hitlerovské. Mysleli-li naši Němci, že odpovědné kruhy se dají oklamati pouhou změnou firmy, když místo k Volksfrontě přistoupí se k t. zv. Heimatsfrontě, tak to byla naivnost, které je schopen mladický, ale příliš ctižádostivý jednatel. U nás se musí udělat důkladný pořádek. Každá polovičatost hry by se vymstila na našem národu samotném, a proto nebude nikoho, kdo by nevyslovil souhlas s opatřeními vlády, kterými je zakázána další činnost t. zv. hakenkreuzlerů a všech, kdož jim skrytě nebo zjevně přisluhují.“

Autor článku se ve své úvaze mylí, když vyslovuje myšlenku, že stát nestrpí hakenkreuzlery v žádné podobě, když už zakázal DNSAP a DNP. Autor se domnívá, že každý podivný spolek, který se tváří, že by mohl být útočištěm pro rozpuštěné strany, bude taktéž rozpuštěn. Autor zde zmiňuje právě SHF, která je podle článků v Severočeském deníku tradičně považována jen za méně nápadné pokračování DNSAP.

V dlouhém článku vysvětluje (15. 10. 1933, článek je umístěn na třetí straně a vyplňuje dolní třetinu jejího levého sloupce. Autor není uveden.)

Článek je založen na konfrontaci s článkem vyšlým v Reichenberger Zeitung, Severočeský deník část tohoto článku v úvodu přeložil do češtiny a níže pak k němu vyjadřuje své stanovisko.

Severočeský deník uvádí následující stanovisko Reichenberger Zeitung: *„V dlouhém článku vysvětluje Reichenberger Zeitung směr nového sdružení Němců pod jménem „fronta domoviny“ a píše: ‘Není o tom sporu, že myšlenka Heimatfronty sudetských Němců se všeobecně ujala. Ale krásný program nás nesmí másti, neboť to bude*

nesmírně těžké, jej převést do skutečnosti. Sudetskoněmecká Heimatfront se ale povede, když se v našich řadách přestane pěstovat starý duch stranictví a když pro tuto myšlenku bude i dostatek porozumění u Čechů. Ale na obou stranách tu jsou hory překážek, které musí se nejdříve odstranit. Přirozeně, že se všechny strany ohradí, když se myšlenka 'Heimatfronty' postaví před sud s prachem, který má stranictví zničit. Byrokracie stran nevynechá žádného pokusu k obhajobě svého stanoviska a Češi se k ustavení 'Heimatfronty' staví s nedůvěrou, jako proti všemu, co vychází z tábora Němců. Nedorozumění ve vlastních řadách a nedůvěra se strany Čechů budou první překážkou, která se musí odstranit.“

Samotný Severočeský deník pak pod výše uvedeným vyjádřením Reichenberger Zeitung píše: „Nedůvěra z české strany je plně odůvodněná, neboť 'Heimatfront' nezdá se zatím býti ničím jiným než starým hakenkreuzem pod novým jménem, než východiskem z nouze.“ Citovaný článek vyšel v Reichenberger Zeitung již 4. října, Severočeský deník ho citoval s jedenáctidenním zpožděním.

Tento článek ukazuje, že Severočeský deník reflektoval, co píší ostatní – i německé – noviny. Reichenberger Zeitung ale nebyly jediné noviny, které byly v Severočeském deníku citovány nebo se k nim list nějak vyjadřoval. Jen ve sledovaném období deník připomínal nebo citoval následující tituly: Reichenberger Volkswehr, Vorwärts, Neuer Zeit (oznámení o ukončení působení), Arbeiter Zeitung, Národní politika, Národní listy, Gablonzer Tagblatt, Deutsche Volkszeitung (oznámení o pozastavení), Gablonzer Volkswehr, Neuer Morgen, Deutsche Landpost, Prager Presse, Reichenberger Kirchenblatt, Der grade Michel, Freigeist, Prager Tagblatt, Bohemia a další. Nejčastěji byla citována Národní politika a z německých listů Reichenberger Zeitung.

Reichenberger Tagesbote (15. 10. 1933, článek je umístěn na třetí straně v rubrice „Denní zprávy“ a vyplňuje necelou třetinu jejího třetího sloupce.)

Severočeský deník přináší zprávu z Reichenberger Tagesbote, kde se Henlein ohrazuje proti článku z Pražských listů, které se zmiňovaly, že je členem DNP. Reichenberger Tagesbote k tomu podle Severočeského deníku uvádí: „*Pražské listy rozšiřují, že prý je Konrad Henlein členem strany německých nacionálů a že vyjednával se zástupci Sokola. Prohlašujeme, že to pravdou není. Henlein nebyl nikdy členem některé strany, tudíž také*

ne strany německých nacionalů a se Sokoly nikdy nejednal ...“ K tomuto pak Severočeský deník dodává: „Tak, a teď je Heimatfront zachráněna!“

Tento článek přinesl ve svém závěru typickou ukázkou ironického psaní Severočeského deníku o Henleinovi a jeho SHF.

4.2.3 Kvantitativní analýza

Ve sledovaném období přinesl Severočeský deník deset článků týkajících se přímo SHF nebo Henleina. Jelikož byla SHF založena a její založení oznámeno veřejnosti v neděli 1. října, zbývalo ve sledovaném období Severočeskému deníku třináct dní (v pondělí Severočeský deník nevycházel), aby o SHF informoval. Z těchto třinácti dní tak Severočeský deník učinil desetkrát. Poprvé ovšem Severočeský deník psal o SHF až ve čtvrtek 5. října. Na následujících deset dní tak připadalo devět článků. Vývoj četnosti výstupů týkajících se SHF ve sledovaném období je vyobrazen v příloze č. 1.

5. REAKCE REICHENBERGER ZEITUNG

5.1 Reichenberger Zeitung – charakteristika periodika

Reichenberger Zeitung byly prvním deníkem, který v Liberci vycházel, jejich počátek sahá do roku 1860. Reichenberger Zeitung stály tradičně blíže podnikatelské vrstvě zatímco jejich přímý konkurent nejen v roce 1933 – Reichenberger Tagesbote – se orientoval více na střední stav a maloměšťanstvo. Šéfredaktorem Reichenberger Zeitung byl ve zkoumaném období Wilhelm Feistner a jeho zástupcem Adalbert Lux. Reichenberger Zeitung vycházely s podtitulem „Tagblatt für das deutsche Volk in Böhmen“, vedle ranního přinášela redakce v některých dnech i vydání večerní a jednou týdně obrazovou přílohu „Bilder vom Tage“.

Průměrný rozsah deníku byl dvanáct stran. Strany byly děleny do čtyř sloupců, na titulní straně byla z pravidla horní polovina prostředních dvou sloupců sdružena v jeden ohraničený celek, ve kterém se pak pod sebou nacházely jeden až tři graficky zvýrazněné články. Až na toto spojení dvou sloupců na titulní straně byly ostatní články vždy psány do jednoho sloupce (často přirozeně článek zabral několik sloupců, ale text na šířku nepřesahoval do dvou sloupců, ale vždy byl zalomen jen do jednoho). Občas byla spodní třetina titulní strany a také stejná oblast na straně druhé vyplněna románem. Celý zbytek první strany, stranu druhou a někdy i stranu třetí vyplňovaly články dotýkající se světové a evropské politiky potažmo velkých témat v politice československé. Poté následovala rubrika „Nachrichte aus Stadt und Land“, ve které už byly řazeny články regionálního charakteru. Další rubriky již nebyly pro práci relevantní, články týkající se zkoumané oblasti v nich totiž nebyly publikovány.

5.2 Analýza článků

5.2.1 Doplnková analýza

Při informování o Volksfrontu, Volksratu nebo také Einheitsfront⁴⁹ se Reichenberger

⁴⁹ Výraz, který byl někdy užíván jako synonymum k Volksfrontu a jednalo se o myšlenku družení všech

Zeitung nejčastěji uchylovaly ke zpravodajskému tónu a snahy poslanců DNSAP a DNP nijak nekomentovaly, důkazem toho je například článek hned z 15. září umístěný na druhé straně: „Um die deutsche Einheitsfront“. Pokud pak list nepřinesl zprávu, přinesl komentář. Například 17. září otiskly Reichenberger Zeitung dlouhý názor Waltera Branda, který horuje pro Volksfront, ale říká, že myšlenka se může uskutečnit jen tehdy, pokud se najde osobnost, která bude silná, nezatížená stranictvím, respektovaná a schopná. Brand se ve svém vyčerpávajícím článku o Henleinovi nezmínil, přesto ale věděl, že DNSAP Henleina v tomto směru již kontaktovala.

Zveřejňované komentáře nebyly ze strany Reichenberger Zeitung nijak dále komentovány a list sám se do komentářů na téma Volksratu nebo Volksfrontu nepouštěl. Reichenberger Zeitung dávaly jednoznačně přednost německým zdrojům a kritické pohledy českých hraničářů nebo obecně českých periodik většinou nepřinášely. Existovaly ale výjimky⁵⁰, které jen potvrzují celkovou orientaci Reichenberger Zeitung, a to sice, že se jednalo o list pro Němce, ale nikoli list nacionálně silně vyhraněný, který by zastával myšlenky DNSAP nebo DNP. Reichenberger Zeitung byly velkým deníkem s mnoha stranami a dvěma denními vydáními, deníkem, který přinášel obsáhlé články o zahraniční politice, ale i čistě regionální články. List dovedl přinášet zprávy i komentáře a snažil se tyto dva žánry i u ožehavých témat neslučovat (což se nedá tvrdit například u Severočeského deníku). I když ne pravidelně, reflektovaly Reichenberger Zeitung i české deníky.

Volksratu i Volksfrontu se Reichenberger Zeitung věnovaly ve sledovaném období v průměru každý druhý den, velmi cenný je článek z večerního vydání z 20. září, kdy je poprvé jmenován Henlein, přirozeně ještě ne jako vůdce SHF, ale jako předseda DTV, který se účastnil rozhovorů o budoucnosti sudetoněmecké politiky⁵¹, a také jako možný budoucí předseda Volksratu.

Rozpuštění DNSAP a DNP bylo pro Reichenberger Zeitung velkým tématem. V dnech následujících po 4. říjnu (nejméně do 7. října) obsahovaly titulní strany ranních i večerních

nemaxistických německých stran a jejich rozpuštění se v novém tělese na bázi fronty.

⁵⁰ Například ve večerním vydání z 19. září přináší Reichenberger Zeitung hned na titulní straně názory českého tisku na myšlenku Volksratu.

⁵¹ Tyto rozhovory a jednání se odehrály 19. září v parlamentu a účastnily se jich všechny německé parlamentní strany, ale ni někteří nestraníci jako třeba právě Henlein.

vydání minimálně jeden článek, častěji však několik článků k tématu – vedle tlumočení státního nařízení o zákazu, přes dlouhý projev poslance Junga, vyjádření několika čelních politiků napříč spektrem, až ke spekulacím o budoucnosti uvolněných mandátů.

5.2.2 Podrobná analýza

An alle Sudetendeutschen! (1. 10. 1933, článek je umístěn na druhé straně na první pozici a zaplňuje více než dvě třetiny sloupce. Autorem je Konrad Henlein.)

Reichenberger Zeitung přinesly jako většina ostatních nemarxistických německých deníků Henleinovu výzvu v kompletní podobě. Jediným dodatkem Reichenberger Zeitung, i když jistě také převzatým od Konrada Henleina, byla praktická informace pod samotnou výzvou, která zněla: *„Zustimmungs- und Beitritterklärungen sind zu richten an die Hauptstelle der ‘Sudetendeutschen Heimatfront’ in Eger, Marktplatz 32.“*

(Zum Aufruf Henleins) (2. 10. 1933, Abendausgabe, článek je umístěn na třetí straně a zaplňuje necelou třetinu výšky sloupce. Autor není uveden. Pozn.: Titulek článku je skutečně uzavřen do závorek.)

V tomto článku přinášejí Reichenberger Zeitung zprávu o reakci na Henleinovu výzvu mezi českými periodiky a píše: *„Zum Aufruf Henleins nimmt von der tschechischen Presse bisher nur die „Nar. Pol.“ Stellung. Das Blatt schreibt unter der Überschrift ‘Ein Sudetendeutscher Hitler’: ...“* Článek pak cituje Národní politiku. Stejný článek citoval ve svém článku „Zrození sudetoněmeckého Hitlera“ i Severočeský deník, který ovšem přinesl svůj článek až tři dny po Reichenberger Zeitung.

Samotné Reichenberger Zeitung k vyjádření Národní politiky žádný svůj názor nepřidávají.

Kasper, Simm und Köhler aus der DNSAP ausgetreten. Henleins Aufruf beendete das nationalsozialistische ‘Direktorium’. (3. 10. 1933, článek vyplňuje levý sloupec na titulní straně a dále pokračuje ve druhém a třetím sloupci pod ústředním rámcem, ve kterém jsou graficky oddělené dva články. Autor není uveden.)

Článek se skládá ze tří menších článků oddělených drobnějšími titulky. V první části, která

je uvozena výše zmíněným hlavním titulkem, je oznámeno, že poslanci Kasper, Simm a Köhler na sjezdu strany v Ústí n. L. vystoupili z DNSAP a oficiálně oznámili, že se jim, tedy tzv. „Direktoriu“, nepodařilo najít pochopení u jiných politických stran pro založení Volksfrontu, je citováno oficiální prohlášení DNSAP, které zveřejnila například také Deutsche Volks-Wacht. Reichenberger Zeitung pak v závěru první části vyvozují z vyjádření DNSAP mimo jiné domněnku, že výše zmínění poslanci hodlají přistoupit k Henleinově SHF.

Ve druhé části, kterou uvozuje titulek „Parteiwesen überlebt“, popisuje list postoj poslance Kaspera, který zastává myšlenku, že už se stranictví přežilo. Kasper už byl prý dávno pro myšlenku národní fronty, když tedy nyní Henlein založil SHF a myšlenka Volksfrontu ztroskotala, je prý jeho vystoupení ze strany ukázkou toho, že se definitivně utvrdil ve svém přesvědčení. Co se týče jeho přistoupení k SHF, nechává si prý čas na rozmyšlenou: *„Was den Anschluß an die Gruppe Henlein betrifft, behält sich Abgeordneter Kasper seine Entscheidung für die nächsten Tage vor.“* Podobné stanovisko jako Kasper mají podle Reichenberger Zeitung zastávat také Simm a Köhler.

Ve třetí části, jež je uvozena titulkem *„Was hat 'Sokol' damit zu tun?“* přináší list názor Prager Presse, která má psát o údajných jednáních Henleina se sokolskou obcí. Prager Presse si měla u Sokolů ověřit, že k žádným jednáním nedošlo a že taková organizace jako Sokol ani v budoucnu by nemohla jednat s Henleinem, protože základní myšlenky Sokola jsou v rozepři s antidemokratickými tendencemi Henleinova provolání. Tento názor Prager Presse přetlumočily Reichenberger Zeitung bez jakéhokoli dodatku. Podobně to učinily i u Henleinova provolání, je tedy možné pozorovat zajímavý rys v chování Reichenberger Zeitung – předkládat názory obou stran a nevyjadřovat se k nim. V mnoha následujících článcích se Reichenberger Zeitung vyjadřovaly, a to velmi podrobně, dokázaly ale také přinést názor jiného periodika či osoby a nechat na čtenáři, aby si udělal úsudek – neměly problém bez dodatku otisknout na jedné straně Henleinovo prohlášení i s informací o možnosti podávání přihlášek a adresou, na druhé straně pak názor Prager Presse, ve kterém má mít Henleinovo provolání antidemokratické tendence.

Eine eindrucksvolle Kundgebung für den sudetendeutschen Einheitsgedanken.
Podtitulek: **Eine Massenversammlung der deutschen christlichsozialen Volkspartei.**

– **Unsere Lage immer schlechter und schlechter. – Henleins Aufruf.** (3. 10. 1933, Abendausgabe, jedná se o velmi rozsáhlý článek, který – až na dva sloučené a orámované sloupce o výšce třetiny sloupce – vyplňuje celou první stranu a pokračuje na stranu druhou, kde vyplňuje plně další dva sloupce. Autor není uveden, ve většině textu jsou ale citace z projevu Dr. Karla Hilgenreinera⁵² a dalších řečníků na shromáždění.)

V úvodu článku je přiblížen účel a organizátor shromáždění: *„Gestern Abends (2. 10. 1933, pozn. aut.) fand in der Großen Volkshalle des Reichenberger Rathauses eine sehr gut besuchte Volksversammlung statt, die von der deutschen christlichsozialen Partei einberufen war, zu der aber auch zahlreiche Angehörige anderen Parteien erschienen waren. ... das einzige Thema ... der Zusammenschluß des sudetendeutschen Volkes...“*

Hlavní slovo na shromáždění měl Dr. Hilgenreiner, vedle něho pak řečnili ale ještě tři Henleinovi přívrženci a jeden komunista. Hilgenreiner se ve svém proslovu zmínil o Volksratu, v závěrečné části se ale vyjádřil i k myšlence SHF, uvedl: *„Damit habe ich auch das Urteil besprochen, über eine Aktion, die unter dem Namen Konrad Henlein in die Öffentlichkeit trat. Den Grundgedanken des Aufrufes ... kann ich im großen und ganzen umso leichter zustimmen, als alle seine Forderungen im wesentlichen schon in unserem christlichsozialen Parteiprogramme Einhalten sind.“* Dále uvedl, že pokud zůstane SHF skutečně věrna své myšlence národního sjednocení, pak může prokázat dobré služby. Pokud se ale zároveň stane stranou, obává se Dr. Hilgenreiner, že místo sjednocení národa přibude jen nová strana. Vidí proto jen jedno řešení situace, ne národní stranu, ale národní frontu.

Reichenberger Zeitung pak dále přináší vystoupení řečníků, která následovala v diskuzi po hlavním projevu Dr. Hilgenreinera. Za mladou generaci hlásící se k Henleinově myšlence vystoupil Dr. Wilhelm Pleyer, který hned v úvodu řekl, že nemluví již za DNP, ale od včerejška (1. 10., pozn. aut.) právě za Henleinovu myšlenku. Ve svém projevu zdůraznil, že je nutné opustit systém politických stran a vytvořit národní frontu. Připomínal, že Deutsche christlich-soziale Volkspartei má podobný program jako SHF, že Henlein zařadil křesťanský německý světový názor do svého programu a že by strana (Deutsche

⁵² Reichsparteiobmann und Senator der Deutschen christlich-sozialen Volkspartei

christlich-soziale Volkspartei, pozn. aut.) neměla plnit svůj program v rámci strany, ale že by ho měla podporovat v rámci fronty (rozuměj SHF). Po Pleyerovi následoval další řečník označený jako příslušník mladé generace, která se hlásí k Henleinovi (jeho jméno ale nebylo uvedeno). Tento řečník opět dlouze opakoval, že je nutné nyní jednat za celý národ, ne jen za stranu, že dnes je křesťansko-sociální myšlenka ne záležitostí strany, ale národa. Ve svém projevu se také důrazně vymezil proti komunismu a kritizoval ho. V závěru svého projevu přerušovaného potleskem řekl: *„In uns lebt ein ernster und vollkommen unerschütterlicher Glaube an unseren Führer Konrad Henlein. (Beifall.) Wir stehen hinter diesem Manne, wir werden neben diesem Manne stehen, wir werden mit diesem Manne leben oder sterben. (Beifall.)“*

Po tomto řečníkovi mluvil nejmenovaný komunista, který prý v klidu hovořil o ideálech komunismu. V závěru shromáždění opět vystoupil Dr. Hilgenreiner, který řekl v úplném závěru: *„Ein Volk müssen wir werden, nicht gegeneinander, sondern füreinander sein, einer für alle und alle für einen. (Langanhaltender Beifall.)“*

Reichenberger Zeitung u tohoto článku opět ukázaly, že ačkoliv je pro ně další vývoj v sudetoněmeckém táboře hlavním tématem dne, nevyjadřují se k němu přímo a vážnost tohoto tématu podpoří tím, že mu propůjčí téměř celou titulní a půl druhé strany, mluvit ale nechají jiné. Ačkoliv na schůzi mluvili nejen přívrženci Henleina a Dr. Hilgenreiner, nýbrž také jeden komunista, dostalo se tomuto v článku jen pěti řádků. Článek dobře dokumentuje, že již druhý den po Henleinově prohlášení „Ke všem sudetským Němcům“ měl Henlein zastánce, kteří dokázali dlouhé minuty hovořit pro jeho myšlenku, oslovovati ho titulem Führer a býti ochotni – alespoň podle pronesených slov – pro něj i zemřít. Stejně tak je důležité si povšimnout, že i členové DNP – v tomto článku reprezentovaní spisovatelem a redaktorem Dr. Pleyerem – přecházeli již v prvních dnech po prvním říjnu k Henleinovi.

Rasche Entwicklung des sudetendeutschen Einheitsgedankens (4. 10. 1933, článek vyplňuje levý sloupec titulní strany, pokračuje ve zbývajících třech sloupcích pod ústředním rámcem a přechází i na druhou stranu, kde vyplňuje ještě další celý sloupec. Je členěn do několika kratších článků. Autor není uveden.)

První pasáž článku uvozená výše uvedeným titulkem informuje o dění v táboře DNSAP,

připomíná vystoupení Kaspera, Simma a Köhlera, oznamuje, že jmenovaní pánové založili nový poslanecký klub s názvem: „Sudetendeutsche parlamentarische Vereinigung“, článek dále upozorňuje, že poslanec za DNSAP Hans Krebs se vzdal mandátu a že senátor Jeffer vystoupil z DNSAP.

V klíčové pasáži, která se dotýká Henleina, list píše: *„Was den voraussichtlichen Nachfolger des Abg. Krebs, den Eisenbahnangestellten i. R. und Stadtverordneten von Warnsdorf Hermann Münzberger, betrifft, so verlautet, daß er beabsichtige, aus der DNSAP. auszutreten und sich der Gruppe Henlein anzuschließen.“* Ve stejném odstavci pak list ještě informuje, že přicházejí zprávy o rozpuštění nebo připravovaném rozpuštění celé řady místních poboček DNSAP, což má být reakce na vystoupení Kaspera, Simma a Köhlera. Jelikož v článku „Kasper, Simm und Köhler aus der DNSAP ausgetreten. Henleins Aufruf beendete das nationalsozialistische ‘Direktorium’.“ je udáváno, že Kasper vystoupil z DNSAP především proto, že již dávno požadoval národní frontu, a dává si několik dní na rozmyšlenou, zda přistoupí k Henleinovi, může pak vznikat domněnka, že místní skupiny, které se měly rozpustit v návaznosti na Kasperův počín, budou také zastávat myšlenku národní fronty a taktéž zvažují přistoupení k SHF.

Ve zbytku rozsáhlého článku jsou ještě titulky odděleny čtyři další kratší články. První se věnuje schůzi vedení DNSAP, které v Ústí n L. řešilo, jaký postoj zaujmout k oznámením o vystoupení ze strany poslanců Kaspera, Simma a Junga a k překotnému vývoji v posledních dnech, tento článek je označen titulkem: „Die Beratungen in Aussig“. Další dva menší články oznamují rozpuštění brněnské a karlovarské složky DNSAP a jsou titulkovány následovně: „Die DNSAP. des Kreises Brün mit sämtlichen Ortsgliederungen aufgelöst“ a „Auch Ortsgruppe Karlsbad der DNSAP. aufgelöst“. Konečně čtvrtý článek v cyklu: „Die Hauptstelle der ‘Sudetendeutschen Heimatfront’ in Eger geöffnet“, se věnuje z velké části SHF.

Die Hauptstelle der ‘Sudetendeutschen Heimatfront’ in Eger eröffnet (4. 10. 1933, článek je součástí cyklu článků „Rasche Entwicklung des sudetendeutschen Einheitsgedankens“, je umístěn v levém sloupci na druhé straně s třířádkovým přesahem do sloupce třetího, zabírá necelou polovinu výšky sloupce. Autor není uveden.)

V úvodní části je důležitá zmínka, která podporuje v teoretické části práce uvedené

názory, že spojení DNSAP a SHF bylo od začátku úzké a že by bez rozpuštění DNSAP Henleinova fronta zřejmě nevznikla, kvůli významu tohoto sdělení je citována celá první část článku: *„Im Ratskeller in Eger wurde am Samstag den 30. September in einer Parteileitungssitzung der DNSAP. die Auflösung die Ortsgruppe der Partei in Eger beschlossen, um den Mitgliedern den Antritt in die eben gegründete Sudetendeutsche Heimatfront (Hauptstelle in Eger, Marktplatz 32) freizugeben. Wie heute schon verlautet, werden alle Stadträte und Gemeindefunktionäre dem Stadtrat in Eger ihren Austritt aus der DNSAP. mitteilend und vorläufig als unpolitische Gruppe ihre Mandate weiter behalten. Jedem ist es aus der DNSAP. freigestellt worden, in die Sudetendeutsche Heimatfront einzutreten. Rechtsanwalt Dr. Tutzauer in Eger hat alle Funktionen in der Deutschen Nationalpartei niedergelegt, ist in die Sudetendeutsche Heimatfront eingetreten und richtet an alle Parteigenossen die Aufforderung das gleiche zu tun.“*

Druhá část článku se pak již plně věnuje otevření centrály DNSAP v Chebu. Článek sděluje, že šéfem kanceláře se stal Wilhelm Sebekovski⁵³, že již v pondělí 2. října měla centrála *„eine überaus große Anzahl von Beitrittserklärungen“*, že Henlein nehodlá přesídlit do Prahy, ale že zůstane v Chebu, se kterým je prý koneckonců spojen svým povoláním učitele tělocviku.

Ein Versuch (4. 10. 1933, článek je umístěn na druhé straně a zaplňuje ze dvou třetin prostřední dva a z třetiny pravý sloupec. Autor není uveden.)

Jedná se ve zkoumaném období o nejrozsáhlejší článek, který se týká výlučně SHF. Reichenberger Zeitung v něm podrobně rozebírají a hodnotí Henleinův počín, spekulují nad jeho budoucností a nad budoucností sudetských Němců vůbec. V úvodů list vysvětluje, proč došlo k vytvoření SHF, píše doslova: *„Die Unentschlossenheit und Unbeweglichkeit der alten Parteiführungen hat dazu geführt, daß ein Einzelner den Versuch unternimmt die sogenannte Volksfront unter dem Titel ‘Sudetendeutsche Heimatfront’ ins Leben zu rufen.“* Zcela jednoznačně tu list říká, že co se nedokázalo podařit DNSAP respektive ‘Direktoriu’, pokusí se učinit Henlein sám. SHF je zde

⁵³ Člen KB později souzený ve stejném procesu jako Walter Brand (Kural, 2002, s. 207). Sebekovski byl ale i členem DNSAP, jak uvádí Kural (Kural, 2006, s. 330 a 331): *„...Hned však uvidíme, že o nějakém principiálním odporu či vůbec o jakémkoli odporu vůči nacionálnímu socialismu nemůže být řeči, ba že nebylo málo těch, kdo členství v DNSAP a KB považovali za veskrze slučitelné. To platí například o nejdůležitějším Henleinovu pomocníku, dr. Wilhelmu Sebekovskym: to byl jeden z těch věrných kamarádů, který později přiznal, že až do rozpuštění DNSAP byl také členem této strany.“*

nazývána jen jiným titulem pro Volksfront.

Ještě v úvodním odstavci list Henleina krátce představuje a přináší informaci, že mezi jeho přáteli se říká, že Henlein je tím, kdo má něco jako tajemství osobnosti (Geheimnis der Persönlichkeit).

Reichenberger Zeitung dále označují Henleinovu výzvu jako protest proti staré formě stranictví a politice založené na politických stranách. Opět zde list opakuje, že Henlein uvádí v život myšlenku, kterou DNSAP nedokázala prosadit: *„Nachdem der Weg über die Einigung der alten Parteileitungen sich als ungangbar erwiesen hatte, schien der Gedanke der ‚Volksfront‘ zunächst gescheitert.“* Er (Henlein, pozn. aut.) *taucht es jetzt als das Werk eines Einzelnen auf.“*

Dále v článku přináší list obsah Henleinova prohlášení (ne ovšem doslovný, ale volně převyprávěný) a vyvozuje z něj, že: *„Die Hauptziele der ‚Sudetendeutschen Heimatfront sind also der nationale Friede und der soziale Ausgleich auf gerechter und demokratischer Grundlage, die Überwindung des nur zersetzenden und negativen Hasses in der Politik und der nur zerstörenden Klassengegensätze in der Wirtschaft.“*

Vedoucí osobnosti SHF jsou podle listu lidé mladé generace nezatížení starým Rakousko-Uherskem. Jsou to prý nacionalisté, ale nacionalisté, kteří nevidí bytí a etiku nacionalismu v nenávisti k ostatním národům, ale v lásce ke svému národu, nacionalisté, kteří respektují jiné národy. Vedoucí lidé v SHF jsou prý sice idealisté, ale idealisté skutečnosti. Reichenberger Zeitung líčí lidi stojící za SHF v tomto článku jako lidi s nejlepšími úmysly.

Dále přináší list pasáž, kterou ve svém článku citoval Severočeský deník (viz s. 43), kde říká, že program je sice krásný, ale lidé musí uvědomit, že mu stojí v cestě mnoho překážek, které je nutno překonat. Především to mají být nedůvěřivost Čechů a rozháranost německého tábora. Prý až praxe ukáže, jestli SHF obstojí.

V závěru článku pak Reichenberger Zeitung píše, že SHF každopádně přináší novou myšlenku. Největší nebezpečí, které jí ale prý hrozí, je, že nedostane svému názvu *„Front“*, nýbrž že se z ní stane jen další *„Partei“*. Úspěch nebo neúspěch SHF má pak být měřítkem toho, zda je odpor ke staré stranickosti v národu tak velký a elementárně

přítomný, aby umožnil cestu nového vývoje v „Sudetendeutschums⁵⁴“, nebo zda je současný rozruch okolo politických stran jen povykem pro nic, neboť ničeho nového pozitivního se nedá dosáhnout.

(„Sudetendeutsche Heimatfront“ Reichenberg) (4. 10. 1933, Abendausgabe, článek je umístěn na třetí straně a zaplňuje čtvrtinu výšky sloupce. Autor není uveden.)

Článek oznamuje, že v návaznosti na projevy souhlasu s SHF a Konradem Henleinem, které zazněly na pondělním (2. 10. 1933, pozn. aut.) shromáždění, které svolala Deutsche christlich-soziale Volkspartei (viz s. 49), se v Liberci ustanovuje přípravný výbor pro „Ortsgruppe Reichenberg der Sudetendeutschen Heimatfront“. V závěru krátkého článku je oznámeno, kde mohou zájemci vyplnit přihlášky pro vstup do SHF: *„Anmeldungen zum Eintritt in die ‘Sudetendeutsche Heimatfront’ liegen im Sedetendeutschen Verlag, Buchhandlung Franz Kraus, Schützenstraße 30, auf und sind dort auszufüllen.“*

(Henelin und der „Sokol“) (4. 10. 1933, Abendausgabe, článek je umístěn na třetí straně, hned pod výše uvedeným článkem a zaplňuje čtvrtinu výšky sloupce. Autor není uveden.)

V tomto článku je ocitováno prohlášení tiskového ústředí SHF, které dementuje, že by měl Henlein před svým úmyslem založit SHF jednat se Sokolem, jak spekovaly některé pražské deníky⁵⁵, a vyvrací také domněnku těchto deníků, že je Henlein členem DNP.

V článku Severočeského deníku (viz. s. 44) se dozvídáme, že stejné prohlášení jako Reichenberger Zeitung otiskl i Reichenberger Tagesbote.

Die „Sudetendeutsche Heimatfront“. Podtitulek: **Sammlung aller aufbauwilligen Kräfte.** (5. 10. 1933, článek je umístěn na titulní straně a vyplňuje poslední čtvrtiny prvních dvou sloupců a první čtvrtinu třetího sloupce. Autorem je Pressestelle der SHF.)

Reichenberger Zeitung přebírají doslovně sdělení tiskové centrály SHF. V tomto sdělení Henlein reaguje na nařčení v některých novinách a říká, že založit SHF byla jen jeho

⁵⁴ Těžko přeložitelný výraz, Kural uvádí (Kural, 2002, s. 26): „*Volkstum (... asi tolik jako podstata národního ducha německví).*“ V případě Sudetendeutschum něco jako „podstata ducha sudetoněmeckví“, zjednodušeně pak „sudetoněmeckví“.

⁵⁵ Článek neuvádí, o které deníky by se mělo jednat, nejspíše jde ale o Prager Presse, viz s. 45.

osobní iniciativa, že vystupování členů z DNSAP a DNP není jeho dílem, že se tito lidé rozhodli sami a že poslední události ho jen utvrzují v nutnosti vytvořit národní frontu. Dále uvádí, že SHF nyní nechce usilovat o žádné mandáty ani zastupitelské pozice, neboť se musí nejprve vystavět. Henlein ve svém sdělení doufá, že členové všech stran budou podporovat jeho myšlenku, která slouží celému sudetoněmeckému národu.

Článek potvrzuje, že Reichenberger Zeitung přejímaly zprávy tiskové centrály SHF a přiřkládaly jim důležitost, kterou dokazuje minimálně umístění i grafické zvýraznění článku.

Zerfall der Parteien (5. 10. 1933, Abendausgabe, článek je umístěn na titulní straně ve druhém sloupci a zaplňuje jeho třetinu. Autor není uveden.)

Článek oznamuje, že několik vedoucích členů děčínské DNP vystoupilo ze strany a přihlásilo se do Henleinovy SHF. Podobně pak prý učinil i „*Der Tetschener Kreisführer der Grenzlandjugend*“ Fritz Leinweber, který se vzdal svého úřadu a přistoupil k Henleinovi.

Ačkoliv se na první pohled jedná jen o strohé sdělení, kdo vystoupil z DNP a ke komu přestoupil, je v závorce uvedena i adresa hlavního sídla SHF v Chebu. Autor článku tak zcela ze svého popudu a bez objektivní nutnosti uvádí kontakt na centrálu SHF.

Eine Erklärung der „Sudetendeutschen Heimatfront“ (6. 10. 1933, článek je umístěn na titulní straně v jejím pravém sloupci, článek vyplňuje polovinu výšky sloupce. Autorem je tiskové ústředí SHF.)

V prohlášení tiskového ústředí říká Konrad Henlein na úvod, že za svoláním „Ke všem sudetským Němcům“ stojí pouze a jedině on, že jeho SFH není financována žádnou stranou, že žije pouze ze soukromých zdrojů a z členských příspěvků. Práce SHF má být vedena muži, kteří se dali vzhledem k nouzové situaci národa k dispozici čistě z idealismu.

Henlein uvádí, že: *„Der Idealismus und die Begeisterung aller aufbauwilligen Kräfte der sudetendeutschen Volksgenossen, die vorbehaltlose Anerkennung des tschechoslowakisches Staates und die lautere Persönlichkeit Konrad Henleins sind das*

einziges Kapital, das der neuen Bewegung zur Verfügung steht.“

Článek je dalším dokladem toho, že Reichenberger Zeitung uváděly tiskové zprávy ústředí SHF a přiznávaly jim vysokou prioritu potvrzenou umístěním na titulní straně.

(Konrad Henlein) (7. 10. 1933, článek je umístěn na čtvrté straně v rubrice „Nachrichten aus Stadt und Land“, jedná se o krátký článek vyplňující osm řádků druhého sloupce. Autor není uveden.)

Tento článek upozorňuje, že Henlein vystoupí v Německém domě v Praze 8. října v 10 hodin dopoledne před československými i zahraničními novináři a bude hovořit o základní myšlence a politice SHF.

Eine Erklärung Konrad Henleins (7. 10. 1933, článek je umístěn ve spodní části titulní strany a vyplňuje čtvrté čtvrtiny prostřehů dvou a první třetinu pravého sloupce. Autorem je tiskové ústředí SHF)

Reichenberger Zeitung přináší další tiskovou zprávu SHF, která přináší slova Henleina o tom, že vývoj posledních dnů ho utvrzuje v jeho myšlence sjednotit všechny sudetské Němce, a říká, že v SHF nejsou lidé, kteří stáli u rozpuštění nacionálních stran, ani lidé, kteří byli odsouzeni nebo jsou obžalováni z úkladů proti republice (narážka na proces s Volkssportem, pozn. aut.).

Henleins Presseempfang von der Polizei aufgelöst. (9. 10. 1933, Abendausgabe, článek je hlavním článkem vydání, vyplňuje dva spojené sloupce z poloviny jejich výšky. Článek je umístěn v horní části titulní strany a text je vytištěn tučným písmem. Autor není uveden.)

Článek píše o policejním zásahu na Henleinově konferenci, vedle známých faktů přináší i novou informaci, četníci měli nejen konferenci rozpustit, ale měli zabavit také tištěné materiály o SHF, které měl Henlein připravené, aby je rozdal novinářům. List píše, že na konferenci Henlein znovu zdůraznil, že stojí na půdě státu a že pro antisemitismus není v SHF místo. V posledním odstavci list píše, že jelikož byly materiály určené pro novináře zabaveny policií, musela většina listů vycházet jen z toho, co bylo na konferenci

řečeno. Poslední větou Reichenberger Zeitung informují o reakci českých novin: „*Die tschechische Press, soweit sie zu der Veranstaltung Vertreter entsendet hatte, nimmt zu dem Presseempfang eingehend Stellung.*“

V článku je také zmínka o tom, že vyklizení prostor tiskové konference policií proběhlo v klidu a že k rozpuštění povznesli organizátoři námitku, ke které se měli přidat i čeští žurnalisté.

Tschechische Pressestimmen (9. 10. 1933, Abendausgabe, článek vyplňuje polovinu výšky prvních dvou sloupců a je umístěn na titulní straně pod článkem „Henleins Presseempfang von der Polizei aufgelöst.“ Jedná se o souhrn reakcí českých periodik na Henleinův projev na tiskové konferenci doplněný o krátký úvod a závěr. Autor není uveden.)

Tento článek úzce navazuje na předcházející, Reichenberger Zeitung zde zveřejňují názory následujících listů na tiskovou konferenci: Politický list, Národní politika, České slovo a Právo lidu. Reichenberger Zeitung vybraly jen ta periodika a ty části, kde se o Henleinovi píše pozitivně. Podle výběru Reichenberger Zeitung by muselo vznikat zdání, že o Henleinově SHF se český tisk vyjadřuje jen v kladných tónech, že zdůrazňuje jeho odmítnutí rasismu, kladný postoj vůči státu a jeho samotného označuje za sympatického muže. V závěru článku pak Reichenberger Zeitung oznamují, že: „... *die neue Bewegung von dem Gedanken des Humanismus und der Loylilat getragen sei.*“

Zajímavou poznámkou v textu je, když Reichenberger Zeitung informují, že Právo lidu mělo psát, že tisková konference se konala v Německém domě a ne v hotelu Modrá hvězda⁵⁶. Je to prý jen dokladem toho, že Henlein to myslí se svými řečmi o židech vážně, neboť Německý dům je prý v rukou židovského kapitálu.

Henlein vor der Presse. Podtitulek: **Bekentnis zu einer Verständigung, zu Staat und Demokratie.** (10. 10. 1933, článek je hlavním článkem dne, zaplňuje plně první dva a ze dvou třetin i třetí sloupec titulní strany. Autor není uveden.)

Článek je uveden několika řádky, které oznamují, že se Henlein zhruba před stovkou

⁵⁶ Informaci, že se tisková konference konala v Německém domě v Praze přineslo několik periodik, i Reichenberger Zeitung ve svém avízu ze 7. 10. psaly, že místem konání má být Německý dům.

českých a německých žurnalistů představil. Dále se článek skládá z přepisu částí Henleinova projevu, které jsou v případě potřeby uvedeny několik stručnými větami. Reichenberger Zeitung Henleinův projev v tomto článku nijak nekomentovaly, z několika uvozujících vět bylo zřejmé, že list dostává svému podtitulu „Tagblatt für das deutsche Volk in Böhmen“, neboť použil obrátů jako „für uns Sudetendeutsche“ apod.

Bilder vom Tage. (11. 10. 1933, příloha „Bilder vom Tage“ přinesla Henleinovu fotografii hned v úvodu druhé strany, a to s následujícím popiskem: *„Konrad Henlein, der bisherige Verbandsturnwart des deutschen Turnverbandes, hat in einem Aufruf alle aufbauwilligen und der Parteienzersplitterung müden Sudezendeutschen zur Bildung einer Sudetendeutschen Heimatfront aufgerufen, an deren Spitze er sich gestellt hat.“*

„Heimatfront“ – nicht durchführbar? (13. 10. 1933, Abendausgabe, článek je umístěn na titulní straně jako součást většího článku „Um die Mandate der aufgelösten Parteien.“, zaplňuje třetinu výšky sloupce. Autor není uveden.)

Článek přináší stanovisko poslance za Deutsche christlich-soziale Volkspartei Dr. Luschky, který tvrdí, že je myšlenka SHF neproveditelná. Ačkoliv se Luschka vyjadřuje jasně o nemožnosti provedení SHF, umístily Reichenberger Zeitung za titulek otazník.

5.2.3 Kvantitativní analýza

Reichenberger Zeitung otiskly ve sledovaném období 19 článků, které se vztahovaly k SHF nebo Henleinovi. Pro četnost výstupů v průběhu sledovaného období viz přílohu č. 2.

6. KOMPARACE

Reakce na založení SHF se u Severočeského deníku a Reichenberger Zeitung výrazně lišila. Z kvalitativního hlediska přinášel Severočeský deník články⁵⁷ kratší, průměrný článek Severočeském deníku byl vysoký necelé tři čtvrtiny sloupce, průměrný článek z Reichenberger Zeitung pak vyplňoval sloupec. Rozdíl v rozsahu článků nebyl v průměru velký, velmi rozdílné byly ale v rozsahu jednotlivé články. Reichenberger Zeitung totiž přinášely i tříslopcové články věnující se pouze Henleinovi a SHF, stejně jako tiskly i jen kratičké zmínky. U Severočeského deníku nebyly v rozsahu článků tak velké výkyvy a články byly většinou vysoké půl sloupce nebo vyplňovaly jeden sloupec.

Umístění článků u Reichenberger Zeitung svědčilo o důležitosti tématu pro tento list, více než polovina článků, kterých byl oproti Severočeskému deníku téměř dvojnásobek – viz níže, byla umístěna na titulní straně. Když nebyla zmínka o SHF dostatečně rozsáhlá pro samostatný velký článek na titulní stranu, byl ve většině případů přesto úsek věnující se SHF zařazen na titulní stranu, a to do článku, který se povětšinou věnoval vývoji v sudetoněmecké politice. Editor tak umístil SHF jako součást velkého článku, ačkoliv by ji klidně mohl otisknout na druhé nebo třetí straně jako krátký článek. U Severočeského deníku se článek věnující se SHF vyskytoval na titulní straně jen ve třetině případů, typickým umístěním článku o SHF nebo Henleinovi byla pro Severočeský deník rubrika „Denní zprávy“, která začínala na druhé straně listu. V této rubrice ale zaujímaly články o SHF většinou první nebo druhé místo.

Velký rozdíl byl u článků v jejich aktuálnosti, ačkoliv byly Reichenberger Zeitung i Severočeský deník deníky, jejich kapitál a lidské zdroje nebyly srovnatelné. Reichenberger Zeitung vycházely dvakrát denně a informovaly vždy o událostech z předchozího dne nebo v případě večerního vydání i o událostech dne aktuálního, Severočeský deník, zvláště při citaci jiných periodik, přinášel články i s pětidenním zpožděním. Největším zaznamenaným extrémem je pak jedenáctidenní zpoždění (viz s. 44). Severočeský deník ani neupozornil, že se odvolává na takto starý článek, ale citoval

⁵⁷ Je počítána výška vždy celého článku, ve kterém byla SHF zmíněna, ať se článek týkal SHF a Henleina plně, nebo jen z části.

jeho část, jako by se jednalo o aktuální článek z předešlého dne.

Zdroje obou deníků se značně lišily. U Severočeského deníku byla nejčastěji citována Národní politika a byly z ní přejímány dlouhé pasáže. Mezi deníky, které Severočeský deník také reflektoval, pak patřily především ty místní, tedy Reichengerger Zeitung a Reichenberger Tagesbote – k těmto se ale vyjadřoval, zatímco články z Národní politiky přejímal. Severočeský deník necitoval dlouhé projevy některých státníků (u Reichenberger Zeitung to byl např. senátor Hilgenreiner nebo poslanec Luschka), ale byly vidět jisté sympatie k ministru Spinovi. Důležitým znakem u Reichenberger Zeitung bylo, že přejímal tiskové zprávy z tiskového ústředí SHF. U obou deníků pak platilo, že články až na úplné výjimky nebyly podepisovány.

Jádrem celé analýzy bylo zjistit postoje obou deníků k rodící se SHF a Henleinovi, v tomto směru analýza přinesla jasné závěry, které lze shrnout následovně:

Severočeský deník: Tento hraničářský list se od prvního článku stavěl proti Henleinovi a SHF, poukazoval na propojení DNSAP a SHF a na Henleinovy rasové praktiky v DTV. Zastával názor, že SHF je jen sběrným pytlek pro členy z rozpuštěných stran. Srovnával Henleina s Hitlerem, v některých článcích sice psal, že by se mělo počkat, aby se ukázalo, co skutečně Henlein zamýšlí, ale často již v následujícím odstavci byl Henlein ostře napadán.

Reichenberger Zeitung: List se snažil o objektivní přístup. Henleina neodsuzoval a dával mu prostor k vyjádření, zároveň ale přinášel i názory deníků, které Henleina napadaly. V několika článcích Reichenberger Zeitung myšlenku jednotné fronty sudetských Němců podpořily, zastávaly názor, že sjednocení sudetských Němců a překonání stranictví je dobrá myšlenka, zároveň ale upozorňovaly na obtížnost jejího provedení a na možná úskalí. Henlein byl pro Reichenberger Zeitung mladý muž plný ideálů, kterému je dobré dát šanci. Reichenberger Zeitung se snažily o nezaujatý přístup, jelikož šlo ale o německý list, je inklinace – i když opatrná – pro Henleinovu myšlenku zřejmá.

7. ZÁVĚR

Cílem práce bylo porovnat reakci Severočeského deníku a Reichenberger Zeitung na založení SHF. Po teoretické části práce, která přibližovala okolnosti vzniku SHF a zabývala se společenskou situací v Liberci, následovala samotná analyticko-komparační část. Na základě podrobné analýzy, která články rozebírala podle předem stanovených kritérií, práce přinesla ve stručnosti tento závěr:

Severočeský deník ve zkoumaném období (1. až 15. října 1933) přinesl 10 článků týkajících se tématu. Články byly většinou stejně dlouhé, v průměru vyplňovaly tři čtvrtiny sloupce. Články byly ve třech případech umístěny na titulní straně, ve většině případů pak na čelní pozici na druhé straně v rubrice „Denní zprávy“. Autor nebyl nikdy uveden. Názory autorů Severočeského deníku směřovaly ostře proti Henleinovi a SHF. Henleina přirovnávaly k Hitlerovi, SHF pak k sběrnému pytlí pro bývalé členy rozpuštěných stran DNSAP a DNP. Autoři v návaznosti na Henleina a SHF často používali expresiv a ironického až výsměšného tónu. Deník přejímal zprávy nejčastěji z Národní politiky, měl obecně tendenci záležitosti týkající se SHF a Henleina silně komentovat a rád se konfrontoval s listy opačného názoru. Zprávy přinášel Severočeský deník často s několikadenním zpožděním.

Reichenberger Zeitung ve zkoumaném období přinesly 19 článků týkajících se tématu. Články se vyznačovaly velkými rozdíly v délce, v průměru vyplňovaly jeden sloupec. Jedenáct článků bylo umístěno na titulní straně. Autor nebyl nikdy uveden. Reichenberger Zeitung se snažily nahlížet Henleinův počin objektivně, v některých případech se jim to částečně dařilo a minimálně uveřejněním názorově odlišných článků bez dodatečného komentáře prokázaly snahu přinést čtenáři různé názory na téma. Většinou ale list nezastíral mírné sympatie k Henleinovi a k SHF. Nebylo to dáno názorovou blízkostí listu k DNSAP nebo DNP, ale faktem, že mladý a neznámý Henlein představoval se svým poutavým programem pro sudetské Němce v době vrcholící hospodářské krize a krize stranicví novou možnost. Reichenberger Zeitung pro Henleina rozhodně nehorovaly, spíše mu chtěly dát šanci se předvést. List vedle vlastních článků přebíral také zprávy z tiskového ústředí SHF, ale prostor dal i českým periodikům, i když vybíral spíše ta, která

se k Henleinovu činu stavěla mírně pozitivně nebo neutrálně. Deník přinášel díky rannímu a večernímu vydání čerstvé zprávy.

Komparace analýz jednotlivých deníků potvrdila, že názory deníků české menšiny a německé většiny v Liberci na založení SHF se diametrálně odlišovaly. Doplnková analýza, která se už netýkala samotné SHF, ale okolností s ní úzce souvisejících, tento výsledek potvrdila. Práce – ačkoliv musela z důvodů uvedených v úvodu upravit teze – dostála svému cíli a pomocí podrobné analýzy zjistila a následně zkonfrontovala postoje německého a českého libereckého deníku k založení SHF.

8. RESUMÉ

Die Arbeit sollte in dem analytisch-komparatischen Teil analysieren, wie die Zeitungen Severočeský deník und Reichenberger Zeitung auf die Gründung der Sudetendeutschen Heimatfront reagierten, und dann die Ergebnisse der Analyse vergleichen. Die Analyse hat festgestellt, wie umfassend die Artikel der einzelnen Zeitungen waren, welche Position auf der Seite und in der ganzen Zeitung einnahmen, welche Quellen die Autoren ausgenutzt haben, wie hat sich die Zahl der Artikeln im Laufe der Zeit entwickelt, wie aktuell die Artikeln waren, aber vor allem – und das war der Hauptziel der Analyse – welche Stellung die Zeitungen zu der Gründung der SHF einnahmen. Die Zeitung Severočeský deník stand seit dem ersten Artikel im Gegensatz zu neuer Bewegung, sie hat Konrad Henlein als „kleiner Hitler“ genannt und betonte die Beziehung der neuen Bewegung zu den Parteien DNSAP und DNP. Die Stellung der Reichenberger Zeitung kann man so beschreiben, dass sie im Henlein eine neue Möglichkeit für die Zukunft gesehen hat und wollte ihm Chance geben. Reichenberger Zeitung war nicht ganz an der Seite Henleins, sie wollte nur probieren, ob dieser Mann wirklich bessere Bedingungen für Sudetendeutschen bringen kann. Auf diesem Grund hat sie auch Berichte aus der Pressestelle der SHF veröffentlicht. An der anderen Seite hat Reichenberger Zeitung aber auch Platz für die Meinungen freigemacht, die gegen Henlein standen.

9. POUŽITÁ LITERATURA A PRAMENY

Literatura:

BENEŠ, Z., et al. *Rozumět dějinám: Vývoj česko-německých vztahů na našem území v letech 1848 – 1948*. 1. vydání. Praha : Gallery, 2002. 304 s. ISBN 80-86010-55-4

BERAN, L. J. Před 70 lety - obrázky z dějin sudetoněmeckého hnutí. *CS-magazín* [online]. Květen 2005, roč. 3, č. 5 [cit. 2008-28-03]. Dostupný z WWW: <http://cs-magazin.com/2005-05/view.php?article=articles/cs0505120.htm>.

BRAND, W.: *Die sudetendeutsche Tragödie*. Lauf b. Nürnberg : Rudolf Zitzmann Verlag, 1949. 63 s.

BRÜGEL, J. W. *Češi a Němci: 1918–1938*. 1. vydání. Praha : Academia, 2006. 846 s. ISBN 80-200-1440-3.

BÜCHEREI DER SUDETENDEUTSCHEN HEIMATFRONT: *Die Satzungen der „Sudetendeutschen Heimatfront“*. 1. Aulage, 2. Reihe, 1. Heft. Karlsbad : Verlag Karl H. Frank, 1934. 48 s.

BÜCHEREI DER SUDETENDEUTSCHEN: *Die Satzungen der Sudetendeutschen Partei*. 3. Auflage. 2. Reihe, 1. Heft. Karlsbad : Verlag Karl H. Frank, 1938. 56 s.

DOLEZEL, H., DOLEZEL, S. *Deutsche Gesandtschaftsberichte aus Prag : Teil IV: Vom Vorabend der Machtergreifung in Deutschland bis zum Rücktritt von Präsident Masaryk 1933-1935*. 1. Auflage. München : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 1991. 362 s. ISBN

978-3-486-54041-3.

FOUSTKA, R. N.: *Konrád Henlein : Neoficiální historie jeho strany*. 1. vydání. Praha : Nakladatelství volné myšlenky, 1937. 133 s.

JAHN, R.: *Konrad Henlein spricht : Reden zur politischen Volksbewegung der Sudetendeutschen*. 2. Auflage. Karlsbad : Verlag Karl H. Frank, 1937. 151 s.

KÁRNÍK, Z. *České země v éře První republiky (1919 – 1938) : Československo a České země v krizi a v ohrožení (1930–1935)*. 1. vydání. Praha : Libri, 2002. 577 s. ISBN 80-7277-031-4.

KARPAŠ, R., et al. *Kniha o Liberci*. 1. vydání. Liberec : Dialog, 1996. 664 s.

KURAL, V., et al. *Studie o sudetoněmecké otázce*. 1. vydání. Praha : Ústav mezinárodních vztahů, 1996. 231 s.

KURAL, V., et al. *„Sudety“ pod hákovým křížem*. 1. vydání. Ústí nad Labem : Albis international, 2002. 547 s. ISBN 80-86067-66-1.

LUH, A. *Der deutsche Turnverband in der ersten tschechoslowakischen Republik : Vom völkischen Vereinsbetrieb zur volkspolitischen Bewegung*. 2. Auflage. München : Oldenbourg Wissenschaftsverlag, 2006. 475 s. ISBN 978-3-486-58135-5.

NOVÁK, O. *Henleinovci proti Československu*. 1. vydání. Praha : Naše vojsko, 1987. 240 s.

ŠTUMBAUER, J. *Přehled vývoje německé spolkové tělesné výchovy v Českých zemích*

a Československu. *Telesná výchova a šport : Physical education and sport*. 2002, roč. 12, č. 3, s. 23–28. ISSN 1335-2245.

ZIMMERMANN, V.: *Sudetští Němci v nacistickém státě : Politika a nálada obyvatelstva v říšské župě Sudety (1938–1945)*. 1. vydání. Praha : Prostor, Praha : Argo, 2001. 580 s. ISBN 80-7260-055-9 (Prostor), ISBN 80-7203-390-5 (Argo).

Další zdroje:

Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, stenoprotokoly ze schůzí poslanecké sněmovny z let 1929–1935 (stenoprotokoly z 293. a 309. schůze). Dostupné z WWW: <<http://www.psp.cz/eknih/1929ns/ps/stenprot/index.htm>>.

Prameny:

Archiv Prezidia zemského úřadu v Praze

Fond Ministerstva zahraničních věcí – výstřížkový archiv I.

Kronika města Liberec 1931 – 1936

Reichenberger Zeitung

Severočeský deník

Státní okresní archiv Liberec

Periodika:

Deutsche Volks-Wacht

Ještědský obzor

Lidové listy

Lidové noviny

Montagsblatt

Národní politika

Národní osvobození

Prager Abendzeitung

Prager Tagblatt

Reichenberger Zeitung

Severočeský deník

Sozialdemokrat

Vorwärts

10. SEZNAM ZKRATEK

BdD	Bund der Deutschen
BdL	Bund der Landwirte
DKV	Deutscher Kulturverband
SdP	Sudetendeutsche Partei
SHF	Sudetendeutsche Heimatfront
DTV	Deutscher Turnverein
DNSAP	Deutsche nationalsozialistische Arbeiterpartei
DNP	Deutsche nationale Partei
KB	Kameradschaftsbund

11. SEZNAM PŘÍLOH

Příloha č. 1: Vývoj počtu výstupů týkajících se SHF, Severočeský deník (graf)

Příloha č. 2: Vývoj počtu výstupů týkajících se SHF, Reichenberger Zeitung (graf)

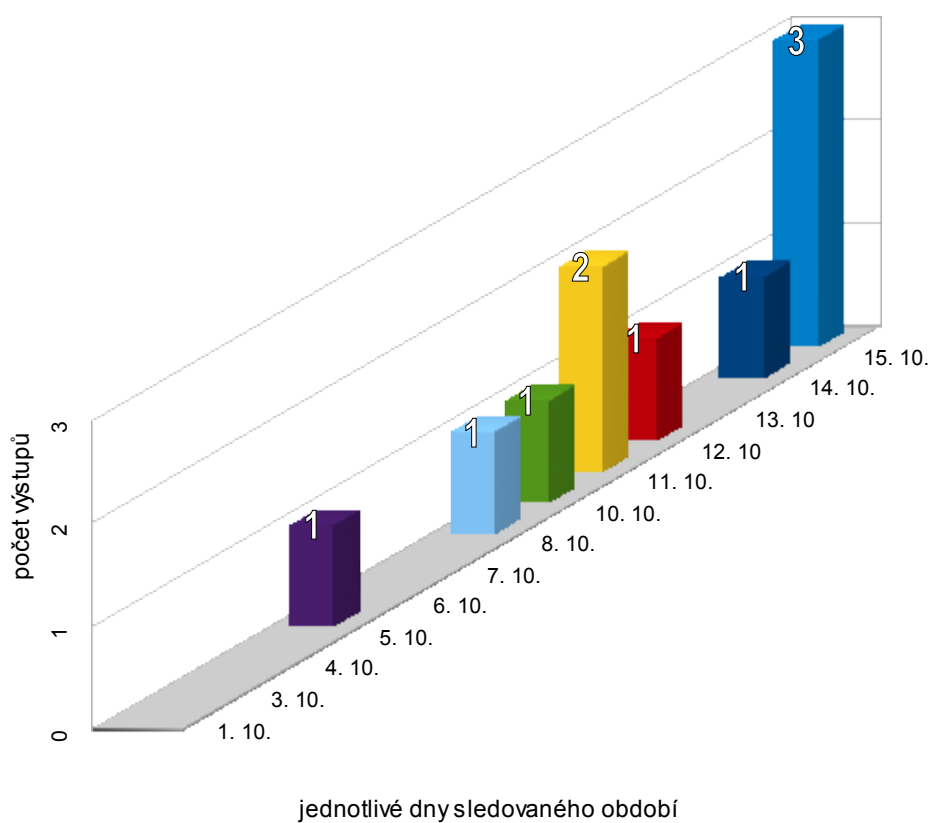
Příloha č. 3: Báseň „Týdeníček“ (obrázek)

Příloha č. 4: Konrad Henlein (obrázek)

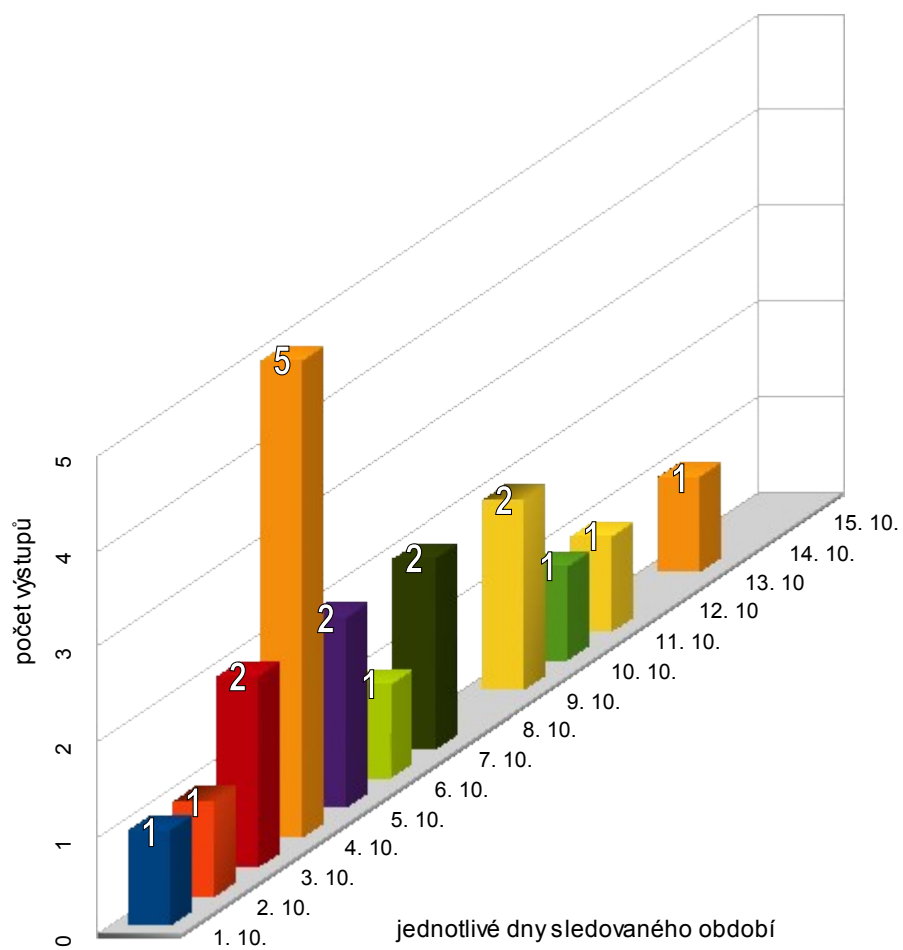
Příloha č. 5: Aufruf „An alle Sudetendeutschen“ (obrázek)

12. PŘÍLOHY

Příloha č. 1: Vývoj počtu výstupů týkajících se SHF v období od 1. do 15. října 1933, Severočeský deník

Příloha č. 2: Vývoj počtu výstupů týkajících se SHF, Reichenberger Zeitung

Týdeníček.

Krebs nám utek,
Češi křičí: vzal nám roha,
u nás smutek;
Němci jášaj': chvála Boha.

Hitlerovcům rozpustili
spolky a sdružení,
protože nám způsobili
svým jednáním vzbouření.

Trvalo to trochu déle,
než se rozhýbala vláda;
každý Čech však vesel mele,
budiž Bohu chvála!

Od Liberce přes Most k Aši
chytaj' fanatiky,
aby očistili tu vlast naši
a zavřeli Hitlerčíky.

Mezi Němci velký poplach
strachy lezou do děr,
aby zase, až přejde strach
zařvali „Heil Hitler”. AR.

Příloha č. 4: Konrad Henlein

Zdroj: Jahn (Jahn, 1937)

Příloha č. 5: Aufruf „An alle Sudetendeutschen“

Ein Aufruf des Verbandsturnwartes Konrad Henlein

Der Verbandsturnwart des Deutschen Turnverbands Konrad Henlein veröffentlicht folgenden Aufruf:

An alle Sudetendeutschen!

Die Bestrebungen, in der gegenwärtigen furchtbaren Notzeit die bestehenden sudetendeutschen Parteien zu einer großen, geschlossenen politischen Einheit zusammenzuschließen, sind gescheitert.

Unser Volk ist um eine Hoffnung ärmer. Schuld tragen jene, denen parteiegoistische und materielle Vorteile wichtiger sind, als die Not des Volks.

Das Volk hat dieses engherzige Parteienwesen satt.

Das Volk will auch nicht mehr den Parteien- und Völkerhaß, sondern sehnt sich nach einem gerechten Aufbau der Volksgemeinschaft durch Überwindung des Partei- und Klassenkampfes und nach einem friedlichen Zusammenleben der Völker in diesem Staat.

Ich rufe daher über alle Parteien und Stände hinweg zur Sammlung des gesamten Sudetendeutchtums auf und stelle mich an die Spitze dieser Bewegung.

Dieser Entschluß entspringt nicht persönlichem Ehrgeiz, sondern nur der Liebe zu Volk und Heimat.

Die „Sudetendeutsche Heimatfront“ erstrebt die Zusammenfassung aller Deutschen in diesem Staat, die bewußt auf dem Boden der Volksgemeinschaft und der christlichen Weltanschauung stehen. Sie bekennt sich zur deutschen Kultur- und Schicksalsgemeinschaft und erblickt ihre Hauptaufgabe in der Sicherung und dem Ausbau unseres Volksbestands: unseres Heimatbodens, unserer kulturellen Einrichtungen, unserer Wirtschaft und unseres Arbeitsplatzes. Sie fordert eine gerechte Lösung der sozialen und wirtschaftlichen Fragen aller Stände. Im besonderen erblickt sie in der sozialen und wirtschaftlichen Sicherung des Arbeiters eine der wichtigsten Voraussetzungen für die Erhaltung unserer Volkskraft.

Die „Sudetendeutsche Heimatfront“ wird auf dem Boden, auf den uns das Schicksal gestellt hat, unter Anerkennung des Staats, bei Einsatz aller gesetzlich zulässigen Mittel an der Erreichung dieser Ziele arbeiten. Sie bekennt sich zu den demokratischen Grundforderungen, vor allem der Gleichberechtigung der Kulturvölker, und erblickt in dem friedlichen Ausbau dieser Grundlagen — unter voller

Achtung der Volkspersönlichkeiten — die sicherste Gewähr für eine gedeihliche Entwicklung der Völker und Staaten des mitteleuropäischen Raums.

Die „Sudetendeutsche Heimatfront“ wird auf ständischer Grundlage aufgebaut, um die restlose Erfassung aller Volksgenossen zu ermöglichen und dadurch jedem die volle Entfaltung aller seiner geistigen und wirtschaftlichen Kräfte sowohl innerhalb seines Stands, als auch des Volksganzen zu gewährleisten.

In der einheitlichen Vertretung aller politischen, kulturellen, sozialen und wirtschaftlichen Belange entscheidet nur das Wohl des gesamten Volks.

Arbeiter, Bürger und Bauern!
Schließt die Reihen! Alle Arbeit gilt unserer Heimat!
Konrad Henlein e. h.

*

Zdroj: Fond Ministerstva zahraničních věcí – výstrižkový archiv I.